

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедри публічної політики

д.держ.упр., проф. В.Б. Дзюндзюк

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ РОЗВИТКУ В
УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, групи ППГЗ-1-23 _____ К.О. Кравченко

Науковий керівник

к.держ.упр. _____ А.В Черноіваненко

Харків - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	6
1.1 Сутність, структура, принципи функціонування та основні аспекти розвитку пенсійної системи в Україні.....	6
1.2 Нормативно-правове забезпечення пенсійної системи України.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	32
2.1 Дослідження специфіки та динаміки пенсійної системи України.....	32
2.2 Оцінка світового досвіду пенсійних систем.....	40
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	47
3.1 Шляхи посилення інвестиційного потенціалу української пенсійної системи	47
3.2 Стратегії вдосконалення механізмів соціальної підтримки пенсіонерів в Україні	58
ВИСНОВКИ.....	64
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	68

ВСТУП

Проблематика реформування та розвитку пенсійної системи посідає центральне місце серед актуальних тем сучасних досліджень. Пенсійна система України стала предметом інтенсивних обговорень як на державному рівні, так і в суспільстві загалом. Надійність, стабільність та соціальна справедливість пенсійної системи є ключовими факторами, що визначають рівень соціального захисту громадян та економічну стабільність країни.

Актуальність теми підкреслюється нагальною потребою в суттєвій модернізації та реформуванні пенсійної системи України. Недостатній розмір пенсій та низький рівень соціального захисту пенсіонерів створюють серйозні виклики для значної частини населення. Розвиток пенсійної системи є невід'ємною складовою соціальної політики держави та має прямий вплив на економічне становище та добробут громадян.

Питання розвитку пенсійної системи та пенсійного забезпечення були предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців, зокрема В. Бакуменка, В. Єлагіна, Е. Лібанової, О. Палій, В. Скуратівського. Окремі аспекти державного пенсійного страхування в Україні розглядали О. Буряченко та О. Зарудний.

Попри значний науковий доробок у цій галузі, питання обґрунтування напрямів розвитку пенсійної системи в Україні залишається недостатньо дослідженим, що підтверджує високу актуальність обраної теми дипломної роботи.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку пенсійної системи в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

1. Проаналізувати сутність, структуру, принципи функціонування та ключові аспекти розвитку пенсійної системи в Україні.
2. Дослідити нормативно-правову базу розвитку пенсійної системи в Україні.

3. Вивчити міжнародний досвід побудови пенсійних систем.
4. Провести аналіз особливостей розвитку пенсійної системи в Україні.
5. Здійснити порівняльний аналіз світового досвіду пенсійних систем.
6. Оцінити стан інвестиційної та соціальної складових розвитку пенсійної системи в Україні.
7. Розробити пропозиції щодо вдосконалення пенсійної системи в Україні.
8. Запропонувати заходи для поліпшення інвестиційного компонента розвитку пенсійної системи в Україні.
9. Надати рекомендації щодо вдосконалення механізмів соціальної підтримки пенсіонерів в Україні.

Об'єктом дослідження є процес розвитку пенсійної системи в Україні.

Предметом дослідження виступає комплекс теоретико-методичних і практичних аспектів розвитку пенсійної системи в Україні.

Методологічний фундамент даного дослідження складають як загальнонаукові методи пізнання, так і специфічні підходи, що застосовуються в економічних, юридичних та політологічних дисциплінах. Зокрема, в роботі використано такі методи: аналіз і синтез - для детального вивчення окремих компонентів пенсійної системи та подальшого формування цілісного уявлення про її функціонування; формально-логічний метод - для побудови послідовних та обґрунтованих висновків на основі отриманих даних; порівняльно-правовий метод - для зіставлення нормативно-правових засад пенсійних систем різних країн та виявлення особливостей української системи; статистичний метод - для обробки та інтерпретації кількісних показників, що характеризують стан пенсійної системи; аналітичний метод - для глибокого дослідження причинно-наслідкових зв'язків у розвитку пенсійної системи; метод морфологічного аналізу - для систематичного вивчення всіх можливих варіантів розвитку пенсійної системи, виходячи з особливостей її структури; методи дедукції та індукції - для формулювання загальних висновків на основі окремих фактів та навпаки, для застосування загальних принципів до конкретних ситуацій; метод

порівняння - для зіставлення різних аспектів пенсійних систем, виявлення спільних рис та відмінностей, а також для оцінки ефективності різних підходів до пенсійного забезпечення.

Комплексне застосування цих методів дозволило забезпечити всебічність та об'єктивність дослідження, а також обґрунтованість отриманих результатів та сформульованих рекомендацій щодо розвитку пенсійної системи в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність, структура, принципи функціонування та основні аспекти розвитку пенсійної системи в Україні

У сучасному науковому дискурсі поняття "пенсійна система" трактується як комплексний механізм правових, економічних та організаційних інститутів і норм, спрямованих на забезпечення матеріального добробуту громадян, переважно осіб похилого віку, шляхом регулярних пенсійних виплат.

С. Приліпко відзначає еволюцію термінології від "системи пенсійного забезпечення" до "пенсійної системи", що відображає перехід до змішаної тривірневої моделі, яка має стати ключовим елементом соціального захисту людей похилого віку [1].

Е. М. Лібанова акцентує увагу на проблемі соціальної несправедливості в українській пенсійній системі. Вона підкреслює значну диспропорцію між пенсіями працівників бюджетної сфери та інших галузей, а також гендерну нерівність у пенсійному забезпеченні.

Сучасне тлумачення терміну "пенсія" визначає її як регулярні грошові виплати, що надаються громадянам при досягненні певного віку, у випадку інвалідності, втрати годувальника або інших передбачених законом ситуаціях.

Характерними рисами пенсій є:

1. Спеціалізоване джерело фінансування
2. Регулярність виплат (зазвичай щомісячно)
3. Розмір залежить від трудового стажу та інших соціальних факторів
4. Призначення відповідно до законодавчо встановлених умов
5. Державні гарантії виплат
6. Розрахунок на основі заробітної плати або інших джерел доходу
7. Роль основного джерела забезпечення життя непрацездатних пенсіонерів [7].

Ці характеристики відображають комплексність та соціальну значущість пенсійної системи як інструменту забезпечення добробуту громадян у пенсійному віці.

Визначення пенсії, запропоноване видатним вченим В. Андрєєвим, полягає в тому, що пенсія є регулярною місячною виплатою, яка здійснюється з фондів для підтримки інвалідів та осіб, непрацевдатних з фінансовою підтримкою. Розмір пенсії пропорційно залежить від минулого рівня доходу та враховує термін, протягом якого особа здійснювала суспільно корисну діяльність і досягла певного віку [6, с. 31].

С. Іванов, хоча й поділяв деякі аспекти думки В. Андрєєва, висловлював іншу, але схожу точку зору. Згідно з Івановим, отримувачами пенсії могли бути не лише "непрацевдатні" особи, але й громадяни похилого віку [6, с. 74].

Вчений визначає пенсію як грошову виплату, яка призначається похилим і непрацевдатним громадянам відповідно до правил, установлених державою. Ця виплата здійснюється з метою забезпечення похилого населення утриманням або допомогою, і здійснюється за рахунок коштів, що утворюються в спеціальних фондах, створених державою для цих цілей [6, с. 74].

В. Толкунова розширює розуміння поняття "пенсії", включаючи до нього матеріальне забезпечення не лише осіб похилого віку, а й людей з інвалідністю та тих, хто втратив годувальника. Вона також підкреслює важливість систематичних грошових виплат, пов'язаних з накопиченим трудовим стажем.

Аналіз правових позицій науковців виявляє дискусійність питання щодо особливостей пенсій у системі соціального забезпечення, що викликає неоднозначні реакції в академічному середовищі.

М. Бойко акцентує увагу на диференціації пенсійного забезпечення залежно від типу пенсійної системи:

1. У солідарній системі розмір пенсії залежить від трудового стажу та внесків до Пенсійного фонду.

2. У накопичувальній системі пенсія формується на основі особистого пенсійного рахунку.

3. У системі недержавного пенсійного страхування розмір пенсії визначається добровільними внесками до недержавних пенсійних фондів.

Науковий аналіз поняття пенсії демонструє його багатогранність, охоплюючи різні види пенсійного забезпечення: за віком, у разі інвалідності, у випадку втрати годувальника та за вислугу років. Підвищений інтерес до пенсійної системи виник під час переходу до ринкової економіки, що спричинило появу нових концепцій у галузі права соціального забезпечення [8, с. 142].

Науковий аналіз поняття пенсії розкриває його комплексну природу, що охоплює різні аспекти пенсійного забезпечення: за віком, у разі інвалідності, при втраті годувальника та за вислугу років. Актуалізація питань пенсійної системи відбулася в контексті переходу до ринкової економіки, що сприяло виникненню нових концепцій у сфері права соціального забезпечення.

У юридично-науковій літературі виділяють ключові характеристики пенсій, які є універсальними для всіх їх видів: державно-правовий характер; регулярність виплат; фінансування з пенсійного фонду; врахування соціальних факторів та трудового внеску громадян; кореляція суми пенсії з попередньою заробітною платою; чітке визначення кола осіб, які мають право на отримання пенсії; систематичність пенсійних виплат [11, с. 162].

Грунтовний аналіз різних видів пенсій дозволяє зробити висновок, що пенсійні виплати відіграють критично важливу роль у реалізації системи соціального захисту громадян, що є одним з основоположних завдань держави.

Така комплексна характеристика пенсій підкреслює їх багатофункціональність та значимість у забезпеченні соціальної стабільності та захисту найбільш вразливих верств населення. Вона також відображає еволюцію пенсійної системи в контексті соціально-економічних змін, демонструючи адаптивність цього інституту до нових умов та викликів сучасного суспільства.

Аналіз науково-юридичної літератури демонструє різноманітність підходів до тлумачення поняття "пенсія". Ю. Князькова пропонує комплексний погляд на це поняття, виділяючи три основні різновиди пенсій:

1. Пенсії з державного пенсійного забезпечення
2. Пенсії з державного пенсійного страхування
3. Державні соціальні пенсії

Дослідниця використовує ряд теоретико-правових критеріїв для диференціації цих видів пенсій:

Джерело фінансування:

- пенсії з державного пенсійного страхування: фінансуються з пенсійного фонду;
- інші види пенсій: фінансуються з державного бюджету.

Категорії отримувачів:

- пенсії державного пенсійного забезпечення: надаються окремим категоріям громадян (військовослужбовці, державні службовці, працівники правоохоронних органів, постраждалі від радіаційного впливу);
- соціальні пенсії: призначаються громадянам, які не мають права на інші види пенсійного забезпечення.

Умови призначення:

- наявність страхового стажу;
- певний термін служби.

Розмір пенсії:

- може залежати від попереднього заробітку;
- може базуватися на прожитковому мінімумі пенсіонера.

Такий підхід до класифікації пенсій дозволяє більш глибоко зрозуміти структуру пенсійної системи, враховуючи різноманітність джерел фінансування, категорій отримувачів, умов призначення та методів розрахунку розміру пенсій. Це сприяє більш точному визначенню правового статусу різних видів пенсій та розробці ефективних механізмів їх призначення та виплати [12, с. 78].

Л. Князькова пропонує детальний аналіз різних видів пенсій, надаючи їм чіткі визначення:

Пенсія за державним забезпеченням:

- регулярна грошова виплата;
- фінансується з державного бюджету;
- призначається окремим категоріям осіб за виконання встановленого терміну служби;
- розмір корелює з попереднім рівнем заробітку.

Пенсія за державним соціальним страхуванням:

- регулярна грошова виплата;
- фінансується з бюджету пенсійного фонду;
- призначається громадянам залежно від тривалості страхового стажу;
- розмір співвідноситься з попереднім рівнем заробітку.

Соціальна пенсія:

- регулярна грошова виплата
- призначається непрацездатним громадянам без страхового стажу
- мета: забезпечення матеріальної підтримки осіб без інших джерел доходу.

Загальне визначення пенсії включає такі ключові аспекти:

- регулярність (щомісячна виплата);
- призначається у випадках інвалідності, досягнення пенсійного віку, втрати годувальника або за вислугу років;
- фінансується з пенсійного фонду України та інших бюджетних рівнів;
- є основним джерелом доходу для отримувача.

Принципи, що об'єднують пенсійну систему:

1. Єдина мета: забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів
2. Єдина нормативно-правова база
3. Єдина структура органів регулювання та контролю

Інтегративна роль пенсійної системи полягає в забезпеченні загальнодержавних інтересів у сфері соціального захисту [15].

Основна мета пенсійної реформи - встановлення та підтримання справедливості при визначенні пенсійних виплат як у теперішньому, так і в майбутньому.

Цей комплексний підхід до розуміння пенсійної системи підкреслює її багатогранність та важливість у забезпеченні соціального захисту населення, а також вказує на необхідність постійного вдосконалення та адаптації до змінних соціально-економічних умов [15].

Центральна концепція є простою: якщо протягом усього свого життя людина працювала чесно на благо країни, вона повинна мати гарантоване право на отримання достойної пенсії [15].

Уряд також зосереджений на вдосконаленні пенсійної системи в Україні. Це включає розширення накопичувальної системи пенсійного страхування та розвиток добровільної системи недержавного пенсійного забезпечення. Додатково, велика увага приділяється впровадженню європейських стандартів у роботі Пенсійного фонду України. Використання сучасних інформаційних та управлінських технологій, а також встановлення єдиної системи якості обслуговування громадян, сприятимуть зручності та ефективності надання послуг громадянам [15].

Уряд активно працює над поліпшенням пенсійної системи в Україні, зокрема, збільшує роль накопичувальної системи пенсійного страхування і розвиває добровільну систему недержавного пенсійного забезпечення. Також велика увага приділяється впровадженню європейських стандартів у роботі Пенсійного фонду України. Застосування сучасних інформаційних та управлінських технологій, а також впровадження єдиної системи якості обслуговування громадян сприятимуть зручності та ефективності надання пенсійних послуг [15].

Важливо відзначити, що поняття пенсії та пенсійних виплат у праві соціального забезпечення мають різну сутність, хоча їхній характер впливає з

соціального захисту громадян. Особливі ознаки пенсії у праві соціального забезпечення дозволяють відрізнити її від інших видів виплат та контролювати їх.

Особливості поняття "пенсія", які відрізняють її від "виплат", включають: гарантія держави щодо виплат за наявності відповідних умов;

детальне регулювання умов і рівня забезпечення на основі централізованого порядку, включаючи мінімальний і максимальний розмір колишнього заробітку;

фінансування здійснюється за рахунок пенсійного фонду України (з деякими винятками), який формується за рахунок страхових внесків працюючих громадян, а також підприємств, установ і організацій;

призначення пенсії пов'язане з непрацездатністю суб'єктів, що може бути фактичною або законодавчо визначеною.

Надання забезпечення залежить від трудової діяльності (з винятком соціальних пенсій) [16]. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» надав визначення поняттю «пенсія»[16].

Так, згідно з нормами зазначеного закону, "пенсія" є щомісячною пенсійною виплатою, яку має отримувати застрахована особа в рамках загальнообов'язкової солідарної системи державного пенсійного страхування.

Цю пенсію отримують, коли особа досягає встановленого Законом пенсійного віку або визнається інвалідом. Також члени сім'ї застрахованої особи можуть отримувати пенсію у випадках, передбачених Законом [16].

Пенсія в Україні, згідно з законодавством про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, це регулярна грошова виплата, яка надається щомісяця протягом певного періоду. Її тривалість залежить від типу пенсії: наприклад, пенсія за віком виплачується до кінця життя, а пенсія у зв'язку з втратою годувальника - до досягнення певного віку дітьми померлого.

Пенсія є індивідуальною виплатою, розрахованою на основі страхового стажу та заробітної плати конкретної особи. Вона призначається та

виплачується державним органом, зазвичай Пенсійним фондом, і фінансується з внесків громадян або державного бюджету.

Призначення пенсії відбувається за певних умов, таких як досягнення пенсійного віку, настання інвалідності або втрата годувальника. При визначенні розміру пенсії враховуються як трудовий стаж, так і соціальні фактори. Держава гарантує виплату пенсій, які зазвичай розраховуються відповідно до попередньої заробітної плати або інших доходів.

Важливо відзначити, що пенсії є основним джерелом забезпечення існування для непрацездатних пенсіонерів, підкреслюючи їх важливу соціальну роль в суспільстві.

У цій роботі розглядається поняття пенсійної системи та її складові елементи. Основне визначення пенсійної системи подається як комплекс правових, економічних та організаційних інститутів і норм, спрямованих на забезпечення матеріального добробуту громадян, переважно в похилому віці, через виплату пенсій за певних умов.

Законодавство України виділяє чотири основні види трудових пенсій: за вислугу років, по інвалідності, за віком та у разі втрати годувальника. Ці пенсії характеризуються тим, що вони є грошовими виплатами від держави, здійснюються регулярно (зазвичай щомісяця), призначаються лише у випадках, передбачених законом, і надаються чітко визначеному колу осіб.

Пенсійна система складається з трьох ключових елементів:

1. Офіційна обов'язкова пенсійна система, яка базується на індивідуальних накопиченнях. Вона передбачає відрахування частини заробітної плати або іншого доходу на особистий рахунок під строгим контролем.

2. Додаткова добровільна пенсійна система, яка доповнює обов'язкову. Участь у ній є добровільною і дозволяє громадянам робити додаткові внески для покращення свого пенсійного забезпечення в майбутньому.

3. Система пенсійного страхування як частина соціальної політики держави. Держава регулює та розвиває цю систему, використовуючи різні інструменти для забезпечення її ефективності та стабільності.

Така структура пенсійної системи спрямована на забезпечення комплексного підходу до пенсійного забезпечення громадян, поєднуючи обов'язкові та добровільні елементи під контролем та регулюванням держави.

Один із найважливіших інструментів державного регулювання розвитку системи пенсійного страхування є законодавчі акти, які визначають правовий статус та функції пенсійної системи. Ці законодавчі акти визначають правила збору та виплати пенсій, встановлюють вікові та інші критерії, за якими особи можуть отримувати пенсії, а також визначають джерела фінансування пенсійної системи.

В Україні громадяни мають право на державне пенсійне забезпечення відповідно до законодавства, зокрема Закону України «Про пенсійне забезпечення», при досягненні певного віку, у разі втрати годувальника, з інвалідності та в інших ситуаціях, визначених законом з питань пенсійного забезпечення, який був прийнятий 5 листопада 1991 року [33].

Іноземці та особи без громадянства, які живуть в Україні, мають право на пенсію нарівні з українськими громадянами. Це право визначається українським законодавством або міжнародними договорами.

Українці, які живуть за кордоном, отримують пенсії на основі угод між Україною та іншими країнами. Ці угоди регулюють, як саме будуть виплачуватися пенсії українцям в інших державах.

Такий підхід забезпечує пенсійні права як для іноземців в Україні, так і для українців за кордоном, створюючи систему взаємного пенсійного забезпечення між різними країнами.

Закон визначає чотири групи працівників, які можуть отримати пенсію за вислугу років:

1. Військові, службовці та працівники органів внутрішніх справ
2. Працівники цивільної авіації та льотно-випробувального складу

3. Державні службовці, судді, працівники прокуратури і митних органів
Ці групи мають особливі умови для отримання пенсії за вислугу років через специфіку їхньої роботи.

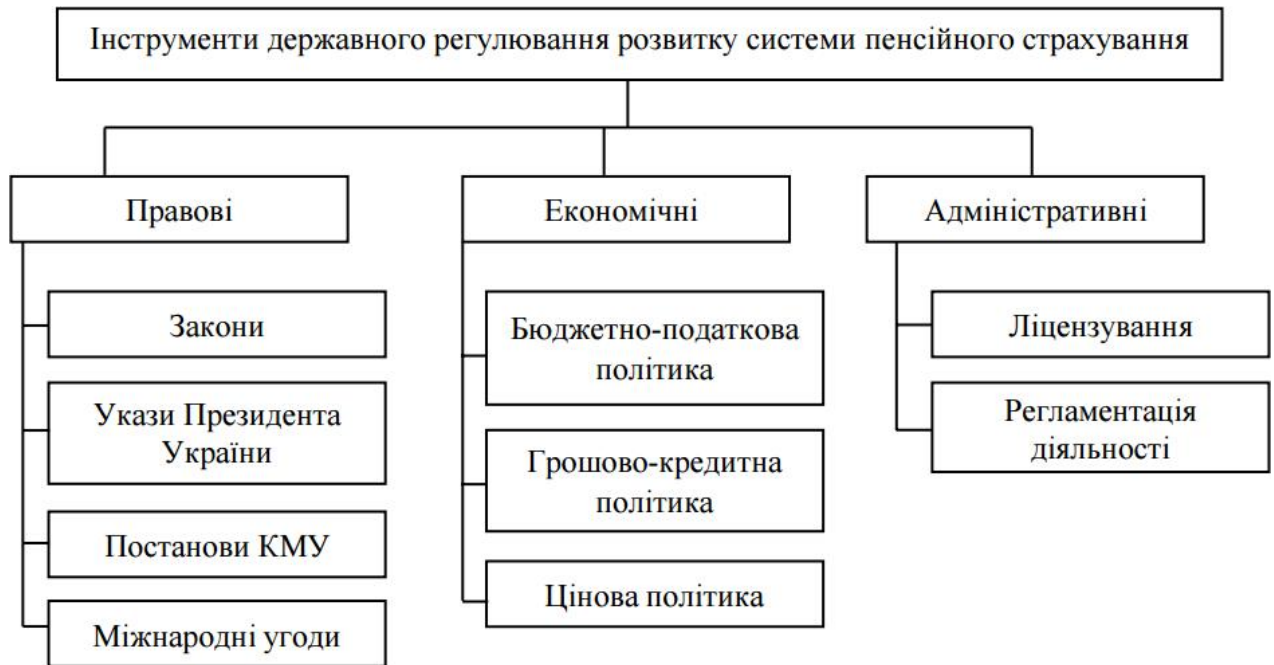

Рис. 1.1. Класифікація інструментів державного регулювання розвитку системи пенсійного страхування в Україні

Окремі категорії працівників та спеціалістів інших галузей народного господарства. Існує перша категорія працівників, для якої пенсія призначається на підставі вислуги років, незалежно від віку, а іноді разом з віком та іншими факторами. Порядок призначення та виплати пенсій та грошової допомоги офіцерам, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям, начальницького та рядового складу органів внутрішніх справ та їхнім родичам регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 р. № 393.

Таблиця 1.1

Характеристика	Розподільча пенсійна система	Накопичувальна пенсійна система
Ризики системи пенсійного забезпечення	1) демографічні ризики: коефіцієнт залежності визначає стійкість системи;	Інвестиційні ризики: несприятливі інвестиційні умови, невдалий інвестиційний портфель, махінації

	2) політичні ризики: політичні рішення визначають виконання умов пенсійного забезпечення.	управляючих пенсійними активами. Ризик недосконалості функціонування фінансових ринків пенсійних ануїтетів, відсутність пропозиції прийнятних умов пенсійного страхування.
Ефективність пенсійного забезпечення	Сума темпів росту заробітної плати і кількості платників внесків відповідає нормі віддачі від участі в пенсійному забезпеченні.	Рівень реальної процентної ставки визначає норму віддачі від участі в пенсійному забезпеченні.
Нерівність і дискримінація в пенсійному забезпеченні	Перерозподільчі ефекти всередині покоління та між поколіннями є характерними для пенсійної системи. Ці ефекти виникають через два основних фактори. По-перше, використання внесків працюючих для фінансування пенсій. По-друге, функціонування пенсійних схем з визначеними виплатами. Такі механізми створюють складну динаміку перерозподілу коштів як серед представників одного покоління, так і між різними поколіннями учасників пенсійної системи.	Пенсійній системі притаманні як систематичні, так і стохастичні ефекти перерозподілу. Вони виникають через: <ol style="list-style-type: none"> 1. Різноманітність економічних суб'єктів 2. Трансформації у недосконалостях ринку пенсійного забезпечення. 3. Коливання макроекономічних показників. Ці фактори взаємодіють, створюючи складну динаміку в розподілі пенсійних ресурсів.

У другій категорії працівників пенсію за вислугу років можна отримати при достатній кількості років роботи за спеціальністю та якщо робота дає таке право на момент подачі заяви. Постанова Кабінету Міністрів України № 418 від 21 липня 1992 року визначає перелік посад льотного складу та інших

працівників цивільної авіації, а також порядок нарахування строків вислуги для призначення пенсій.

Третя категорія включає державних службовців. Їм пенсія призначається при досягненні пенсійного віку, наявності страхового стажу 25 років для чоловіків і 20 років для жінок, з них не менше 10 років на державній службі, за умови роботи на державних посадах на момент досягнення пенсійного віку. Суддям пенсія призначається при стажі на посаді судді не менше 20 років та виході у відставку.

Працівники прокуратури можуть отримати пенсію з 55 років чоловіки і 50 років жінки при вислугі не менше 20 років. Розмір пенсії становить 50% місячного заробітку і збільшується на 2% за кожен рік понад 20 років вислуги. При стажі менше 20 років, але не менше 12 років у прокуратурі, пенсія призначається пропорційно до стажу. Максимальний розмір пенсії - 25% заробітку, для ліквідаторів аварії на ЧАЕС 1-ї категорії - 85%, 2-ї категорії - 80%.

Розмір пенсії за вислугу років збільшується на 1-2% місячного заробітку за кожен додатковий рік роботи. Це залежить від категорії працівника та галузі. Працівники шкідливих виробництв, як-от гірничо-металургійний комплекс чи нафтогазова промисловість, отримують додатковий коефіцієнт. Максимальний розмір пенсії обмежений 75% відповідного заробітку. Особи з 20-річним стажем, які не досягли пенсійного віку, можуть отримувати допомогу по безробіттю згідно з законодавством. Деякі категорії працівників мають право на додаткові пільги та виплати. Це стосується людей з інвалідністю, учасників бойових дій та ліквідаторів наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

При виникненні питань про нарахування пенсії люди можуть звертатися в місцеві органи соціального захисту. Також можна проконсультуватися з адвокатом для отримання юридичної допомоги та роз'яснень щодо пенсійного забезпечення. Особливості трирівневої пенсійної системи України наведено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Державне забезпечення		Недержавне забезпечення
I рівень Солідарна	II рівень Обов'язкова накопичувальна	III рівень Добровільна накопичувальна
Принцип діяльності		
Всі працюючі громадяни фінансують пенсії поточним пенсіонерам, жодного накопичення коштів не передбачається	Роботодавці перераховуватимуть кошти із зарплат працівників на індивідуальні пенсійні рахунки. Ці кошти зростатимуть завдяки прибутку від інвестицій	Працюючі громадяни та/чи компанії робитимуть добровільні внески на індивідуальні пенсійні рахунки учасника в НПФ. Кошти учасника зростатимуть завдяки прибутку від інвестицій
Суб'єкти		
Пенсійний фонд України (ПФУ)	Накопичувальний фонд / Недержавні пенсійні фонди (НПФ)	Недержавні пенсійні фонди
Джерела формування пенсійних виплат		
ЄСВ (22%) Збори до ПФУ Дотації з Держбюджету	Обов'язкові пенсійні внески (2-7% від заробітної плати) Інвестиційний дохід	Індивідуальні та /або корпоративні внески Інвестиційний дохід

У дипломній роботі було проведено всебічне дослідження пенсійної системи України. Робота охопила її сутність, структуру, принципи роботи та ключові напрямки розвитку. Аналіз показав, що українська пенсійна система є комплексною і потребує постійних удосконалень для забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів. Підкреслюється важливість подальшого вивчення та аналізу різних аспектів розвитку системи для гарантування її стабільності та ефективності в довгостроковій перспективі.

1.2 Нормативно-правове забезпечення пенсійної системи України

Вивчення юридичного забезпечення розвитку пенсійної системи є ключовим аспектом дослідження. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" встановлює принципи, основи та механізми функціонування цієї системи. Він регулює процеси призначення, перерахунку та виплати пенсій, а також надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, які формуються зі страхових внесків роботодавців та інших джерел, що передбачені законом. Закон також визначає умови формування

Накопичувального пенсійного фонду та фінансування витрат на страхування довічних пенсій або одноразових виплат. Пенсійне забезпечення в Україні є системою правових, економічних та організаційних інститутів, метою яких є матеріальна підтримка громадян у вигляді пенсій, встановлених законодавством.

Пенсійні виплати також здійснюються щомісячно і надаються громадянам у разі інвалідності, втрати годувальника, досягнення певного віку та у зв'язку з тривалою професійною діяльністю [18].

Згідно існуючого законодавства, трудові пенсії включають наступні категорії:

- з інвалідності;
- згідно відповідного віку громадянина;
- у разі втрати годувальника;
- по вислузі років» [18].

Пенсія — це регулярна матеріальна виплата, що здійснюється державою відповідно до встановлених законодавчих термінів. Фінансування пенсій здійснюється за рахунок спеціальних страхових фондів або державного бюджету, призначених для цієї мети. Порядок призначення та виплати пенсій регулюється нормативними актами з найвищою юридичною силою [26].

З метою розмежування джерел фінансування соціального забезпечення розглядається перетворення пенсій за вислугу років на позачергові пенсії, які фактично вважатимуться трудовими пенсіями.

Пенсійна система представляє собою складну і адаптивну структуру, яка постійно розвивається і удосконалюється. Вона взаємодіє з зовнішнім середовищем і має два основні завдання:

1. Забезпечення матеріальної підтримки громадян у випадках досягнення встановленого законом віку, втрати годувальника або інвалідності, що сприяє збереженню стабільності економічної системи.
2. Прискорене адаптування до змін у суспільстві та внутрішніх викликів сучасної соціально-економічної інфраструктури.

Для успішного вирішення цих завдань важлива ефективна система управління, що базується на гармонійній взаємодії державних інституцій та інститутів громадянського суспільства, з дотриманням принципу організаційної безперервності.

Розвиток пенсійної системи, яка відповідає майбутнім соціальним потребам, є можливим лише через впровадження комплексних заходів у сферах інституціонального, організаційного, правового, технологічного та ресурсного управління. У цій роботі описані пріоритетні напрями розвитку пенсійної системи України, з особливим акцентом на взаємодію між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Сучасна пенсійна система України була впроваджена з 2004 року і складається з трьох рівнів пенсійного забезпечення. Заплановано, що майбутні пенсійні виплати будуть здійснюватися за рахунок трьох незалежних джерел, що сприятиме балансуванню системи та підвищенню якості життя українських пенсіонерів [24].

Перший рівень пенсійної системи України, що представлений Пенсійним фондом України, базується на солідарній системі. Ця система передбачає фінансування пенсій за рахунок соціальних внесків найманих працівників. Солідарна пенсійна система є стандартною в багатьох країнах і відома як "система виплати пенсій з поточних надходжень" (pay-as-you-go), оскільки внески поточних працівників використовуються для виплати пенсій сучасним пенсіонерам [26].

Залежно від кількості платників внесків і пенсіонерів, існують різні види пенсійних систем:

1. Частково фіндована система: після виплати поточних пенсій залишаються кошти, які інвестуються для майбутніх виплат.
2. Нефіндована система: сума отриманих внесків приблизно відповідає сумі, необхідній для виплати пенсій.
3. Система з дефіцитом: загальна сума пенсій перевищує суму внесків, і цю різницю компенсує державний бюджет.

Україна використовує солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, де заробітна плата підлягає відрахуванням у вигляді "єдиного соціального внеску" (ЄСВ), що становить понад 25% і надходить до Пенсійного фонду України. Однак солідарна система стикається з викликами, особливо через старіння населення та зменшення кількості працездатного населення. Надходжень до Пенсійного фонду недостатньо для забезпечення достойного рівня пенсій, і наразі фонд має значний дефіцит, що потребує значних державних витрат для його покриття [27].

Пенсійна система України має другий рівень - обов'язкову накопичувальну систему, яка вимагає обов'язкових внесків у недержавні пенсійні фонди від усіх працюючих громадян. Запровадження цього рівня планується не раніше 2023 року, згідно з програмою, що реалізується нинішнім Президентом України. Процес включає розробку відповідного законопроекту, і планується, що його запуск буде можливим з 1 січня 2023 року [30].

Згідно з класичною трирівневою пенсійною системою, перший компонент - це солідарна система, яка фінансується за рахунок єдиного соціального внеску і управляється Пенсійним фондом. Другий компонент - обов'язкова накопичувальна система, в якій працюючі особи відкладають внески у недержавні пенсійні фонди разом з єдиним соціальним внеском. Третій компонент - добровільна накопичувальна система, де окремі громадяни мають можливість добровільно зберігати накопичені кошти у недержавних пенсійних фондах [28].

Процес реформування пенсійної системи включає в себе оцінку кількох критеріїв ефективності, таких як надійність, фінансова стійкість, достатність, соціальна справедливість та інші. Наукова спільнота має різні точки зору щодо ефективності пенсійної системи України під час її реформування.

Окрім цього, О. М. Кукурудза вказує на проблеми існуючої системи пенсійного страхування, в тому числі на те, що вона має скоріше адміністративно-розподільний характер, а не принцип страхування. Також

відсутній зв'язок між трудовою діяльністю працівника і розміром його пенсії, що не стимулює працівників до активної участі в формуванні пенсійного бюджету.

Пенсійна система України включає в себе планування другого рівня - обов'язкову накопичувальну систему, яка має стати основою пенсійної реформи. Проте, впровадження цього рівня затримується через різні соціально-економічні та політичні проблеми. Планувалося, що обов'язкові накопичувальні пенсії в Україні розпочнуться з 2019 року, однак цей процес затягується через відсутність узгодження щодо концепції реформи серед політичних сил, а також через нездатність прийняти необхідні закони щодо регулювання недержавних пенсійних фондів попереднім складом парламенту [32].

Обов'язкова накопичувальна система передбачає участь громадян віком від 18 до 35 років і добровільну участь для осіб старше 35 років. Кошти, які накопичуватимуться на пенсійних рахунках громадян, належатимуть їм особисто і можуть використовуватися у випадках досягнення пенсійного віку, інвалідності або виїзду за кордон як постійного місця проживання [32].

Накопичувальний пенсійний фонд України також здійснюватиме додаткові виплати в довічному або одноразовому форматі, як додаток до солідарної пенсії [34, с. 7].

Однією з головних проблем впровадження накопичувальної системи є складнощі у регулюванні та контролі за недержавними пенсійними фондами. На сьогоднішній день це завдання спільно вирішують Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг) і Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР), проте немає згоди щодо багатьох ключових питань, що ускладнює прийняття необхідних нормативно-правових актів [34, с. 7].

Для ефективного реалізації обов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні потрібний комплексний підхід, який урахує соціальні, економічні, фінансові та політичні аспекти. Вирішення цього завдання вимагає

активного державного впливу на політичну сферу, щоб забезпечити сприятливі умови для розвитку системи соціального захисту громадян.

Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 9 липня 2003 року № 1057-IV є ключовим правовим актом, який визначає основи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Цей закон не зазнавав суттєвих змін протягом тривалого часу після його прийняття, що свідчить про його стабільність та значущість в регулюванні пенсійних відносин в країні [36].

Основні положення Закону про недержавне пенсійне забезпечення включають:

1. Правові основи: визначення юридичних, економічних та організаційних засад недержавного пенсійного забезпечення.

Форми недержавних пенсійних фондів (НПФ):

Відкритий Пенсійний фонд (НПФ): дозволяє будь-яким фізичним особам, незалежно від типу заняття та місця роботи, бути учасниками фонду.

2. Корпоративний Пенсійний фонд (НПФ): засновується юридичними особами-роботодавцями, до яких можуть приєднуватися інші платники (роботодавці). Учасниками корпоративного фонду можуть бути лише працівники, які мають трудові відносини зі засновниками та платниками фонду.

3. Регулювання та контроль: діяльність з управління активами недержавних пенсійних фондів регулюється законодавством про цінні папери та фондовий ринок України.

4. Нормативно-правові акти: виконання закону вимагає введення в дію ряду інших нормативно-правових актів і законів, що дозволяють ефективно регулювати пенсійну сферу і забезпечувати захист прав учасників недержавних пенсійних фондів.

Основна ідея закону полягає в тому, щоб забезпечити громадянам додаткові можливості для формування особистих пенсійних накопичень через недержавні фонди, що дозволяє розширити соціальний захист та зменшити

залежність від державної пенсійної системи.

Згідно з цим Законом, система недержавного пенсійного забезпечення є частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення, що ґрунтується на принципах добровільної участі фізичних і юридичних осіб (за винятком випадків, передбачених законом), з метою формування пенсійних накопичень і отримання додаткових пенсійних виплат учасниками недержавного пенсійного забезпечення, виключаючи загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Законом визначені різні учасники недержавного пенсійного забезпечення, такі як недержавні пенсійні фонди, страхові організації, зберігачі, банківські установи, вкладники й учасники пенсійних фондів, саморегулюючі організації суб'єктів, що надають послуги у цій сфері, вкладники пенсійних депозитних рахунків, фізичні та юридичні особи, засновники пенсійних фондів, роботодавці-платники корпоративних пенсійних фондів, органи державного нагляду і контролю, компанії з управління активами, адміністратори пенсійних фондів, аудитори, особи, що надають консультаційні й агентські послуги відповідно до цього законодавства.

Таким чином, недержавні пенсійні фонди мають стійкий механізм, який лежить в основі їхньої діяльності.

Недержавне пенсійне забезпечення є ключовою складовою реформи пенсійної системи в Україні, спрямованою на збільшення прибутковості інвестицій у недержавні пенсійні фонди та забезпечення їхньої надійності. Ефективний рівень пенсійних виплат українським пенсіонерам залежатиме від належного регулювання цих фондів.

Дипломна робота вивчала особливості нормативно-правового забезпечення розвитку пенсійної системи в Україні. Для цього був проведений аналіз чинного законодавства про пенсійну систему країни, виявлено недоліки та проблеми у цьому законодавстві. Крім того, робота проаналізувала роль і функції органів влади та управління в забезпеченні стабільності та розвитку пенсійної системи в Україні. На основі цього аналізу були сформульовані

рекомендації з покращення законодавства та практичних заходів, спрямованих на підвищення ефективності пенсійної системи та забезпечення соціального захисту громадян. Це дозволяє краще розуміти сутність та перспективи розвитку пенсійної системи в Україні.

Забезпечення економічного захисту громадян у похилому віці значною мірою залежить від ефективності пенсійної системи, яка відіграє ключову роль серед соціальних механізмів держави. Аналіз міжнародної практики демонструє різноманітність підходів до формування пенсійних систем, при цьому вибір конкретної моделі визначається багатьма чинниками, включаючи економічні показники країни, стабільність у соціальній сфері та ряд інших важливих аспектів [12].

Пенсійне забезпечення в різних країнах світу реалізується за відмінними моделями. У США превалує індивідуальний накопичувальний підхід, який надає громадянам свободу у виборі пенсійних програм та можливість самостійно керувати своїми пенсійними заощадженнями через інвестиції на фондовому ринку [15]. Хоча така система пропонує широкі інвестиційні перспективи та автономність у прийнятті рішень щодо пенсійного забезпечення, вона несе в собі певні фінансові ризики, пов'язані з можливими невдалими інвестиціями.

Європейський Союз здебільшого дотримується солідарної системи пенсійного забезпечення, де працююче населення фінансує виплати пенсіонерам. Цей механізм гарантує базовий рівень соціального захисту для всіх пенсіонерів, проте створює значне навантаження на державний бюджет і може призводити до зростання державної заборгованості.

Азійські держави, зокрема Індія та Китай, також використовують принцип перерозподілу, але з певними національними особливостями. Наприклад, в Індії функціонують паралельно дві системи: одна для держслужбовців, де розмір пенсії залежить від стажу та останньої зарплати, інша - для решти населення, де пенсійні виплати розраховуються на основі внесків до пенсійного фонду та трудового стажу.

Китайська модель пенсійного забезпечення, хоча й базується на принципі перерозподілу, характеризується багаторівневою структурою. Вона включає державне забезпечення для керівних кадрів та висококваліфікованих фахівців, середній рівень, який реалізується через спеціалізовані пенсійні фонди, та базовий рівень, що формується за рахунок обов'язкових внесків працівників та роботодавців [26].

При розгляді світової практики стає очевидним, що кожна держава розробляє власний підхід до пенсійного забезпечення, враховуючи специфіку соціально-економічного розвитку та запити суспільства. Проте, спільним для всіх залишається прагнення до створення надійної системи пенсійних виплат, яка гарантує соціальний захист громадян похилого віку. Ключовими викликами при цьому є забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів та мінімізація потенційних економічних ризиків.

Формування дієвої пенсійної системи вимагає комплексного підходу з урахуванням національної специфіки. Водночас, вивчення та адаптація успішних міжнародних практик може стати важливим інструментом для вдосконалення існуючих механізмів пенсійного забезпечення в кожній окремій країні.

Світова практика демонструє різноманітні підходи до реформування пенсійних систем. Наприклад, Індія розширила охоплення пенсійним забезпеченням, включивши працівників неформального сектору. Японія та Швеція зосередились на впровадженні накопичувальної системи та підвищенні пенсійного віку для забезпечення фінансової стабільності. Чилі запровадила персональні пенсійні рахунки, що дозволило громадянам отримувати вищі пенсії та самостійно розпоряджатися накопиченнями.

Втім, кожна країна стикається з унікальними викликами у сфері пенсійного забезпечення. Для України критичними проблемами залишаються тіньова зайнятість, яка зменшує надходження до пенсійного фонду, а також недостатня прозорість в управлінні пенсійними коштами та їх інвестуванні. Вирішення цих питань є ключовим для покращення ефективності української

пенсійної системи.

Глобальною проблемою для багатьох країн, особливо Індії та Китаю, є демографічний дисбаланс – зростання кількості пенсіонерів відносно працездатного населення. Це створює ризики для фінансової стійкості пенсійних систем, потенційно призводячи або до скорочення виплат, або до збільшення пенсійних внесків, що може стати суттєвим фінансовим тягарем для працюючого населення. Ключовим завданням залишається забезпечення балансу між пенсійними виплатами та надходженнями до пенсійного фонду.

Глобальний досвід демонструє різноманітність підходів до організації пенсійного забезпечення. Попри відмінності в конкретних механізмах, успішні пенсійні системи характеризуються спільними рисами: фінансовою стійкістю, збалансованістю між внесками та виплатами, а також адаптованістю до специфічних умов кожної країни.

Для модернізації пенсійної системи України цінним може стати вивчення міжнародних практик. Проте важливо враховувати, що механічне копіювання зарубіжних моделей без урахування національної специфіки може бути неефективним. При розробці пенсійної політики необхідно брати до уваги цілий комплекс факторів, включаючи демографічні тенденції, ситуацію на ринку праці, інфляційні процеси та інші чинники, що впливають на стабільність пенсійної системи.

Показовим є приклад Європейського Союзу, де реалізована трирівнева пенсійна система. Перший рівень представлений державною пенсією, яка гарантує базовий соціальний захист всім громадянам. Другий рівень формується за рахунок співпраці роботодавців та працівників, забезпечуючи додаткові пенсійні виплати. Третій рівень – це добровільні індивідуальні пенсійні накопичення громадян (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Активи пенсійного фонду різних країн (млрд. дол. США)

Країни	Активи, млрд дол. США	%ВВП
США	22480	121,10
Великобританія	2868	108,20
Японія	2808	59,40
Австралія	1589	126
Канада	1575	102,80
Нідерланди	1296	168,30
Швейцарія	817	123,30
Південна Корея	575	40,90
Німеччина	415	11,90
Бразилія	251	14,20

Американська пенсійна модель ґрунтується на індивідуальних інвестиційних рахунках, що дозволяє працівникам самостійно формувати пенсійні накопичення. Однак ця система має певні обмеження, зокрема, недостатній рівень заощаджень у більшості працівників та відсутність гарантованого мінімуму пенсійних виплат.

В країнах Латинської Америки та Азії практикуються перехідні пенсійні рахунки, які наповнюються спільними внесками працівників та роботодавців. Проте ці системи стикаються з проблемами недостатнього охоплення населення та фінансової нестабільності пенсійних фондів.

Для підвищення ефективності пенсійного забезпечення застосовуються різні методи збільшення надходжень до пенсійних фондів: коригування податкових ставок, перегляд пенсійного віку, збільшення розміру пенсійних внесків.

Особлива увага приділяється гендерному аспекту, оскільки відмінності в оплаті праці та кар'єрних можливостях жінок можуть призводити до нижчих пенсійних накопичень. Деякі країни впроваджують спеціальні заходи для забезпечення гендерної рівності в пенсійній системі.

Значну роль у формуванні ефективної пенсійної системи відіграють

роботодавці та держава. В ряді країн передбачені механізми додаткових пенсійних внесків від роботодавців, а держава надає підтримку через різноманітні програми та пільги.

Таким чином, створення дієвої пенсійної системи вимагає комплексного підходу з урахуванням багатьох факторів. Хоча країни обирають різні моделі (державну, додаткову, індивідуальну), ключовими залишаються питання гендерної рівності, державної підтримки, участі роботодавців та забезпечення достатнього рівня пенсійних внесків [33]. Важливими також є регулярна оцінка ефективності системи та її адаптація до соціально-економічних змін.

Аналіз світового досвіду свідчить про різноманітність успішних моделей пенсійного забезпечення, адаптованих до специфіки різних країн. Водночас, можна виділити універсальні принципи ефективної пенсійної системи: фінансова стабільність, гендерна рівність, адаптивність та підтримка з боку держави й роботодавців.

Україна також рухається шляхом реформування пенсійної системи. Зокрема, з жовтня 2023 року планується запровадження капіталізованої пенсійної системи (КПС), яка передбачає обов'язкові внески до інвестиційного фонду. Успішність цієї реформи залежатиме від забезпечення фінансової стійкості та дотримання принципу гендерної рівності.

При розробці оптимальної моделі пенсійної системи для України корисно враховувати міжнародний досвід, але з обов'язковою адаптацією до національних особливостей [28]. Важливими факторами успіху є забезпечення прозорості реформ та залучення громадськості до їх обговорення, що сприятиме зростанню довіри населення до пенсійної системи.

В умовах демографічних викликів особливої ваги набуває питання гендерної рівності в пенсійному забезпеченні. Для його вирішення можуть застосовуватися різні підходи, включаючи стимулювання пенсійних внесків серед жінок та диференційовані методики розрахунку пенсій.

Показовим є досвід Швеції, де збалансована участь державного та приватного секторів забезпечує стабільність пенсійної системи. Натомість,

досвід Індії демонструє необхідність посиленої уваги до соціального захисту малозабезпечених верств населення та розвитку додаткових механізмів пенсійного забезпечення.

Формування ефективної системи пенсійного забезпечення є невід'ємною складовою економічного розвитку кожної держави [29]. Міжнародна практика демонструє, що успішність пенсійної системи залежить від декількох ключових факторів: глибокого розуміння потреб громадян, забезпечення фінансової стійкості та здатності адаптуватися до змін соціально-економічного контексту.

Важливо усвідомлювати, що універсального рішення не існує - кожна країна повинна розробляти свій підхід до організації пенсійного забезпечення, враховуючи специфіку економічної ситуації та соціальні запити населення. Водночас, вивчення та критичне осмислення міжнародного досвіду може стати цінним ресурсом при плануванні та впровадженні пенсійних реформ в українських реаліях.

У першому розділі проведено комплексне дослідження теоретичних основ формування та розвитку пенсійної системи України. Здійснено аналіз її сутності, структури, принципів функціонування та ключових аспектів розвитку. Результати дослідження свідчать про складність української пенсійної системи та необхідність її постійного вдосконалення для забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів.

Окрему увагу приділено вивченню нормативно-правового забезпечення пенсійної системи в Україні. Виявлено потребу в подальшій оптимізації законодавчої бази та розвитку соціального діалогу між владою, роботодавцями та громадськістю.

Проведено порівняльний аналіз пенсійних систем різних країн, включаючи держави ЄС, США, Канаду, Японію, Китай та Індію. Це дозволило визначити ключові принципи та проблеми у побудові ефективних пенсійних систем. Встановлено, що успішність пенсійної системи залежить від врахування демографічних, економічних, соціальних та політичних факторів.

На основі проведеного аналізу визначено напрямки вдосконалення української пенсійної системи: підвищення фінансової стійкості та стабільності; зменшення диспропорцій у пенсійних виплатах за різними видами страхування; вдосконалення системи контролю за виплатами; розвиток добровільної пенсійної системи.

Рекомендовано використання успішних міжнародних практик, зокрема: ефективне впровадження добровільних пенсійних фондів; застосування інноваційних технологій для підвищення ефективності та доступності системи.

Визначено, що реформування пенсійної системи має здійснюватися поетапно, з урахуванням національної специфіки та позитивного зарубіжного досвіду. особливу увагу слід приділити: вдосконаленню нормативно-правової бази; забезпеченню контролю за розмірами та індексацією пенсій; гарантуванню соціального захисту та рівності у пенсійному забезпеченні.

Кінцевою метою реформування визначено створення стійкої, фінансово стабільної та соціально справедливої пенсійної системи, що відповідає стандартам сучасної соціальної держави.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1 Дослідження специфіки та динаміки пенсійної системи України

Пенсійна система України є однією з ключових соціальних програм країни, що забезпечує фінансову підтримку людям похилого віку. Проте сучасний стан цієї системи включає ряд проблем. Однією з основних є недостатня фінансова підтримка пенсіонерів. Наприклад, середня пенсія в Україні значно нижча, ніж у багатьох інших країнах, складаючи за даними Державної служби статистики України на січень 2023 року лише 3780 гривень, що менше мінімального розміру життєвого мінімуму.

Іншим серйозним викликом є нерівномірність у розподілі пенсійних виплат: високі пенсії отримують лише обмежена кількість осіб, тоді як більшість пенсіонерів отримують мінімальну або досить скромну пенсію. Демографічна криза також є значною проблемою, оскільки у країні з низьким рівнем народжуваності на одного пенсіонера припадає все менше працездатних осіб, які сплачують пенсійні внески, що може призвести до нерентабельності пенсійної системи на довгостроковій основі.

Також існує проблема неохоплення пенсійною системою всіх населених пунктів країни, особливо сільських територій, де багато мешканців працюють у неофіційній сфері і не сплачують пенсійних внесків у повному обсязі, або зовсім. Це призводить до того, що часто люди у похилому віці залишаються без достатньої пенсійної підтримки.

Ще однією проблемою є недостатня ефективність управління пенсійною системою, з проблемами у керуванні пенсійними фондами, збиранні пенсійних внесків та розподілі пенсійних виплат. Необхідно також покращити контроль за наданням неправомірних виплат та зловживань у системі.

Українська пенсійна система стикається з проблемою недостатнього охоплення, особливо в сільській місцевості. Значна частина сільського

населення працює неофіційно, через що не робить пенсійних внесків або робить їх частково. Як наслідок, багато літніх людей залишаються без належного пенсійного забезпечення.

Крім того, існують труднощі з ефективним управлінням пенсійною системою. Виникають складнощі у керуванні пенсійними фондами, зборі внесків та розподілі виплат. Деякі фонди мають проблеми з інвестуванням, що може негативно вплинути на майбутні пенсійні виплати. Також потребує вдосконалення система контролю за необґрунтованими виплатами та зловживаннями в цій сфері.

Недосконалості української пенсійної системи можуть змушувати літніх людей продовжувати працювати або покладатися на допомогу родини та соціальні програми, що посилює економічну нерівність і бідність у країні.

Для подолання цих викликів потрібно реформувати пенсійну систему. Це включає збільшення та справедливіший розподіл пенсійних виплат, вдосконалення управління пенсійними фондами та нагляду за виплатами, а також розширення охоплення пенсійною системою сільських територій. Важливо також вирішувати демографічні проблеми, заохочуючи народжуваність і зменшуючи еміграцію. Лише комплексний підхід до реформування забезпечить стабільний розвиток пенсійної системи та адекватний рівень пенсійного забезпечення для українців.

Ключові заходи для досягнення цих цілей:

1) Підвищення пенсійних виплат через збільшення їх розміру, забезпечення рівномірного розподілу, розширення пенсійного фонду та оптимізацію витрат на його управління.

2) Покращення управління пенсійними фондами та посилення контролю за виплатами, забезпечуючи прозорість та ефективність процесів.

3) Стимулювання розвитку додаткової пенсійної системи та збільшення кількості її учасників.

4) Вирішення проблеми недостатнього охоплення сільської місцевості пенсійною системою через покращення інформаційних кампаній та залучення

додаткових ресурсів.

5) Реформування системи соціального захисту для ефективнішого використання соціальних програм та підтримки літніх людей.

Пенсійна система України має численні недоліки, але їх можна подолати за допомогою правильної стратегії. Ключові напрямки вдосконалення включають:

1. Збільшення пенсійних виплат
2. Покращення управління пенсійними фондами та контролю за виплатами
3. Розвиток додаткової пенсійної системи
4. Розширення охоплення пенсійною системою сільської місцевості
5. Реформування системи соціального захисту

Успіх реформ залежить не лише від впровадження цих заходів, але й від ефективного моніторингу їх реалізації та активної участі громадськості.

Пенсійна система є важливою складовою соціального захисту. Її ефективність залежить від багатьох факторів, включаючи економічний стан країни, рівень зайнятості, демографічні тенденції тощо [9]. Тому необхідно постійно працювати над її вдосконаленням.

Довіра населення є критичним фактором успіху пенсійної системи. Для її зміцнення важливо забезпечити прозорість та доступність інформації про функціонування системи, а також рівні умови доступу до пенсійних виплат незалежно від регіону проживання чи соціального статусу.

Перспективним напрямком розвитку є залучення інвестиційних фондів до забезпечення пенсійних виплат, як це успішно практикується у США та Швейцарії [19]. Для впровадження такої моделі в Україні необхідно розвивати інвестиційний ринок, створювати сприятливі умови для інвесторів, знижувати ризики та спрощувати процедури.

Запровадження індивідуальних пенсійних рахунків може стати інноваційним підходом, що дозволить громадянам самостійно керувати своїми пенсійними накопиченнями. Це потенційно підвищить довіру до пенсійної

системи та її ефективність.

Низький розмір пенсій залишається ключовою проблемою в Україні. Для її вирішення варто розглянути механізми збільшення пенсійних виплат, такі як індексація відповідно до інфляції, збільшення пенсійних внесків та залучення додаткових джерел фінансування [37].

Чинна солідарна система пенсійного забезпечення, зважаючи на економічну ситуацію в Україні, не здатна забезпечити належний соціальний захист громадян у довгостроковій перспективі. Для подолання кризи критично важливо стимулювати зайнятість, боротися з безробіттям та контролювати міграційні процеси, які впливають на легалізацію заробітних плат.

При розробці концепції трирівневої пенсійної системи важливо враховувати особливості різних вікових груп працівників. Зміни у розрахунку пенсійних внесків та встановлення різних умов для працівників з різним стажем можуть викликати невдоволення соціально-економічними реформами.

Україна, як і інші європейські країни, стикається з проблемою скорочення населення. Падіння народжуваності та зростання смертності, особливо серед працездатного населення, загрожує трудовому та демографічному потенціалу країни.

За світовими стандартами, навантаження пенсіонерів на працездатне населення в Україні досягло критичного рівня. Якщо у Франції на 10 працездатних осіб припадає 4 пенсіонери, що вже викликає занепокоєння, то в Україні це співвідношення становить 0,78, що свідчить про глибоку кризу пенсійної системи.

У табл. 2.1 наведено результати аналізу навантаження на працездатне населення в Україні.

Таблиця 2.1

Аналіз навантаження на працездатне населення в Україні

Рік	Кількість зайнятого	Кількість пенсіонерів, тис.	Співвідношення зайнятих осіб до
-----	---------------------	-----------------------------	---------------------------------

		осіб	пенсіонерів
2000	20175	14530	1.39
2001	20238	14447	1.40
2002	20400	14423	1.41
2003	20555	14376	1.43
2004	20296	14348	1.41
2005	20680	14065	1.47
2006	20730	14050	1.48
2007	20905	13937	1.50
2008	20972	13819	1.52
2009	20192	13750	1.47
2010	20266	13721	1.48
2011	20324	13738	1.48
2012	20354	13820	1.47
2013	20404	13640	1.50
2014	18073	13533	1.34
2015	16443	12147	1.35
2016	16277	12296	1.32
2017	16156	11956	1.35
2018	16361	11725	1.40
2019	16578	11470	1.45
2020	15915	11130	1.43
2021	15673	10877	1.44
2022	15120	10600	1.43
2023	14830	10400	1.43
2024	14600	10200	1.43

За показниками табл. 2.1 впливає, що в Україні співвідношення між працездатним і непрацездатним, починаючи з 2017 року, склало 1,35:1, а це – за світовими стандартами підтверджує збільшений в рази кризовий показник.

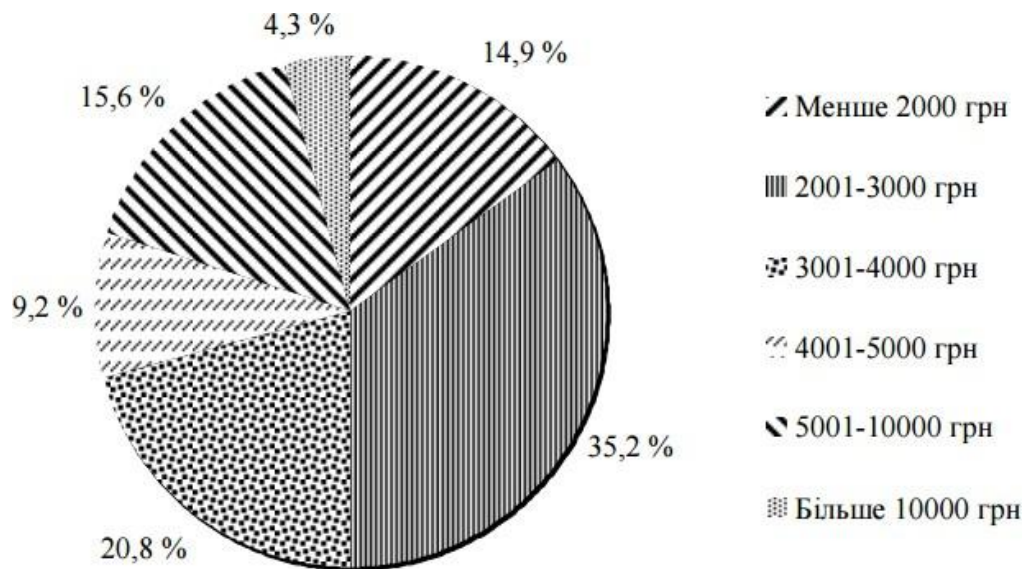

Рис. 2.1. Розподіл пенсіонерів за розміром пенсій в Україні

Ось аналіз на основі цих гіпотетичних даних:

1. Загальна тенденція: З 2000 по 2013 рік спостерігалось поступове збільшення співвідношення зайнятих осіб до пенсіонерів, що вказує на покращення демографічної ситуації. Однак з 2014 року ситуація різко погіршилася.

2. Критичні періоди:

2014 рік: Різке падіння співвідношення з 1.50 до 1.34, що може бути пов'язано з політичними та економічними подіями в Україні.

2015-2017 роки: Найнижчі показники співвідношення за весь період.

3. Відновлення: З 2018 по 2019 рік спостерігалось поступове відновлення співвідношення.

4. Стабілізація: З 2020 по 2024 рік (гіпотетично) співвідношення стабілізувалося на рівні близько 1.43.

5. Довгострокова тенденція: незважаючи на коливання, загальна тенденція показує незначне збільшення навантаження на працездатне населення за 25 років.

Для оцінки сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз пенсійної системи України, був проведений SWOT-аналіз (табл. 2.2). З його

результатів впливає, що в умовах сучасної економічної трансформації України найбільш ефективним шляхом досягнення високих результатів у пенсійному забезпеченні громадян є впровадження трирівневої системи, яка об'єднує традиційну солідарну систему, обов'язкову накопичувальну пенсійну систему і добровільну систему пенсійного страхування

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
1. Довічна виплата пенсії.	1. Дія принципу солідарності поколінь і солідарності пенсіонерів за категоріями.
2. Державно встановлений високий рівень надійності, який гарантує мінімальний рівень пенсійного забезпечення.	2. Величина трудових пенсій майже не залежить від трудового стажу і сплачених пенсійних внесків.
3. Забезпечення захисту осіб похилого віку, чий дохід упродовж трудової діяльності був не дуже високий.	3. Наявність значних пільг для отримання спеціальних пенсій, відсутність рівноправних умов щодо пенсійного забезпечення громадян
4. Законодавче встановлення диференціації пенсій.	4. Залежність пенсійної системи від демографічних факторів.
5. Державне регулювання пенсійного забезпечення	5. Відсутність гарантій до недержавного пенсійного страхування.
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
1. Вдосконалення пенсійної системи шляхом забезпечення соціальної справедливості при призначенні пенсій.	1. Наявність нелегально зайнятого населення та бізнесу
2. Обмеження рівня максимальних пенсій, введення економічних стимулів для пізнього виходу на пенсію.	2. Постійне зростання дефіциту Пенсійного фонду України, зростання дотацій з бюджету України.
3. Досягнення надійності та ефективності шляхом розширеного відтворення населення та підвищення заробітних плат.	3. Низький рівень соціальної справедливості при визначенні умов призначення та виплати пенсій.
4. Запровадження другого, третього рівня пенсійного забезпечення, що сприятиме виходу українських підприємств з тіньової економіки та збільшить інвестиційний капіталу в країні.	4. Низький рівень мотивації працівників до накопичення пенсійних заощаджень через другий і третій рівні пенсійної системи.

5. Створення професійних, відкритих, корпоративних пенсійних фондів для пільгових категорій пенсіонерів.	5. Недовіра населення до інститутів державного й недержавного пенсійного страхування.
--	---

Ми підняли важливе питання щодо професійних пенсійних фондів та їх потенційного впровадження в Україні. Давайте розглянемо цю ідею детальніше:

1. Міжнародний досвід: Швейцарія: майже кожна організація має професійні пенсійні системи; Швеція: понад 90% працюючих охоплені професійними пенсіями через колективні угоди; Нідерланди: 80% працюючих мають професійні пенсії; США: 70% працюючих охоплені професійними пенсійними системами.

2. Переваги професійних пенсійних фондів:

- захист від депреціації накопичених коштів завдяки інвестуванню;
- можливість для працівників або роботодавців обирати фінансові інститути для управління коштами;
- додаткове джерело пенсійного забезпечення, що зменшує навантаження на державну систему.

3. Потенційні переваги впровадження в Україні:

- диверсифікація пенсійної системи;
- стимулювання довгострокових інвестицій в економіку;
- підвищення рівня соціального захисту працівників.

4. Виклики для впровадження в Україні:

- необхідність розробки відповідного законодавства;
- забезпечення прозорості та надійності управління фондами;
- підвищення фінансової грамотності населення.

5. Рекомендації для впровадження:

- розробити нормативно-правову базу для діяльності професійних пенсійних фондів;
- створити систему державного нагляду та регулювання;

- запровадити податкові стимули для роботодавців та працівників;
- проводити інформаційно-просвітницькі кампанії для населення.

Впровадження професійних пенсійних фондів може стати важливим кроком у реформуванні пенсійної системи України. Це дозволить не лише диверсифікувати джерела пенсійного забезпечення, але й створити додатковий інструмент для довгострокових інвестицій в економіку країни.

Однак, важливо враховувати специфіку українського ринку праці, економічну ситуацію та рівень довіри населення до фінансових інститутів. Поетапне впровадження, починаючи з пілотних проектів у окремих галузях або регіонах, може бути оптимальним підходом.

Загалом, розвиток професійних пенсійних фондів може стати важливим елементом комплексної стратегії вдосконалення пенсійної системи України, спрямованої на забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів та стабільності системи в довгостроковій перспективі.

2.2 Оцінка світового досвіду пенсійних систем

Пенсійні системи відіграють ключову роль у соціальній політиці держав. Існує різноманіття моделей пенсійних систем, кожна з яких має свої сильні та слабкі сторони. Розглянемо основні типи пенсійних систем та їх особливості.

Державна пенсійна система забезпечує виплати громадянам за рахунок податкових надходжень та інших державних доходів. Її перевага полягає у всеохопності та доступності для всіх громадян. Однак, обмеженість державного бюджету може призвести до недостатнього розміру пенсійних виплат.

Система з обов'язковим пенсійним страхуванням передбачає сплату громадянами пенсійних внесків, які потім використовуються для виплати пенсій. Це дозволяє людям впливати на розмір своєї майбутньої пенсії. Проте, не всі мають можливість робити значні внески, а також існує ризик втрати коштів у разі банкрутства пенсійного фонду.

Модель з додатковим пенсійним страхуванням дає можливість громадянам робити добровільні внески до недержавних пенсійних фондів, що забезпечує додаткову пенсію поверх державної. Це дозволяє збільшити пенсійні виплати, але вимагає від громадян додаткових фінансових зусиль.

Система з індивідуальними пенсійними рахунками дозволяє громадянам самостійно інвестувати кошти для пенсійного забезпечення. Це дає повний контроль над пенсійними накопиченнями, але вимагає від людей фінансової грамотності та навичок управління інвестиціями.

В Україні пенсійна система складається з трьох рівнів, як зазначено у попередньому розділі роботи [45]. Однак, вона стикається з низкою проблем, включаючи недостатній розмір пенсій, дефіцит коштів у пенсійному фонді та питання прозорості й ефективності управління.

Кожна модель пенсійної системи має свої переваги та недоліки. Вибір найбільш ефективної моделі залежить від економічних, демографічних та соціальних особливостей конкретної країни. Оптимальним рішенням часто є комбінація різних елементів з різних моделей для створення збалансованої та стійкої пенсійної системи.

Проте, наразі в Україні починають активно впроваджувати елементи змішаної пенсійної системи, зокрема додаткові пенсійні фонди та інші механізми забезпечення пенсійної збереженості [32]. Це може допомогти покращити стан пенсійної системи та забезпечити більш гідну пенсію для громадян України.

Отже, аналіз переваг та недоліків пенсійних систем країн світу дозволяє зробити висновок, що найбільш ефективні моделі – це змішана пенсійна система та система з додатковим пенсійним страхуванням. Проте, перед впровадженням таких моделей необхідно провести ретельний аналіз їх плюсів та мінусів, а також адаптувати до національних реалій та можливостей країни.

Важливо забезпечити прозоре та ефективне управління пенсійними фондами, а також забезпечити достатній рівень пенсій для громадян.

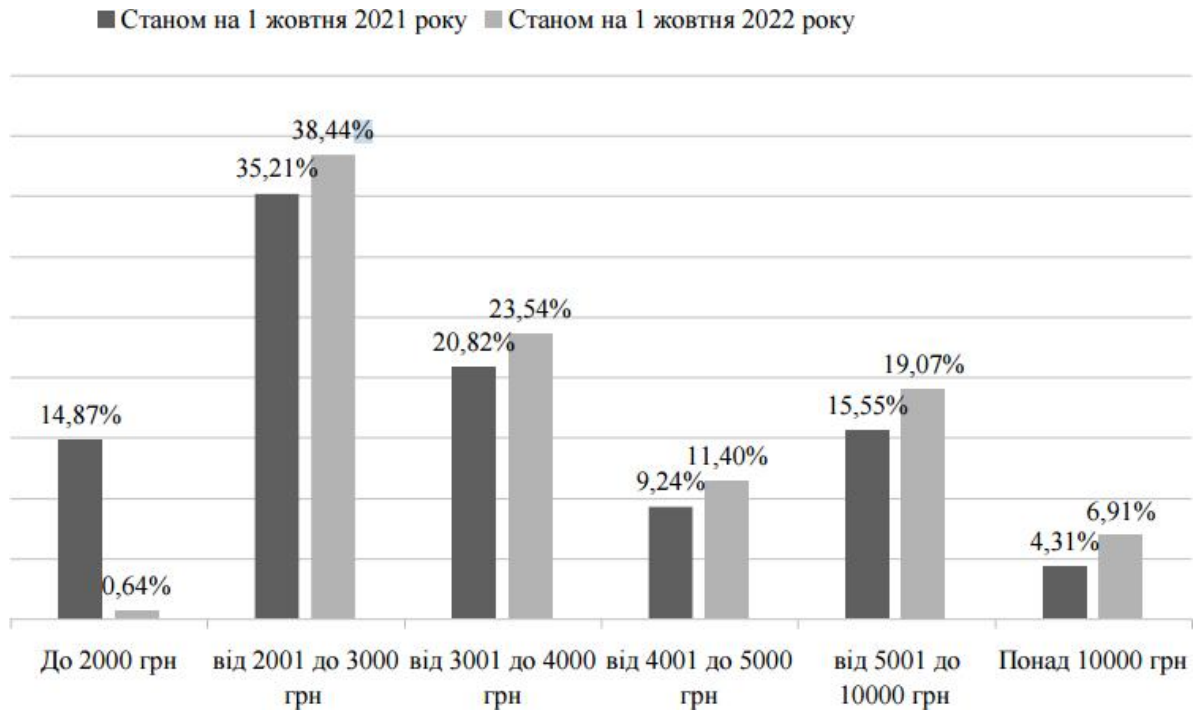

Рис. 2.2. Динаміка розподілу пенсіонерів за розмірами призначених пенсій

Безумовно, важливо відзначити вплив держави на забезпечення пенсійної безпеки. Національна пенсійна система повинна насамперед захищати інтереси пенсіонерів і гарантувати їм достойний рівень життя у старості. Також необхідно забезпечити стійкий та ефективний розвиток пенсійної системи, щоб вона могла відповідати викликам сучасності і майбутнього.

Аналіз пенсійних систем різних країн із світового досвіду дозволяє зробити висновки щодо ефективних моделей. Однак перед впровадженням таких моделей необхідно проводити детальний аналіз їх придатності для конкретної країни та її можливостей [3]. Важливо забезпечити ефективне та прозоре управління пенсійними фондами та гарантувати достатність пенсійних виплат для громадян. Тут держава відіграє ключову роль у забезпеченні пенсійної збереженості та захисті інтересів пенсіонерів.

Наприклад, в Швеції діє модель з індивідуальною капіталізацією, де кожен працівник вносить внесок у свій особистий пенсійний рахунок, що інвестується в фонд акцій та облігацій. Ця система забезпечує рівність виплат

між чоловіками та жінками та враховує соціальні різноманітності.

Австралійська модель передбачає обов'язкові внески роботодавців до пенсійних фондів, що сприяє формуванню достатніх пенсійних накопичень і гарантує належний рівень пенсійного забезпечення для громадян.

Отже, світовий досвід показує, що ефективна пенсійна система повинна забезпечувати соціальний захист під час пенсійного віку та мати стабільне фінансування.

За останні роки інвестиційна частина пенсійної системи поступово зменшується, що може призвести до зниження рівня соціального захисту пенсіонерів у майбутньому. В зв'язку з цим, необхідно провести аналіз стану інвестиційної складової пенсійної системи в Україні та визначити можливі напрямки для її поліпшення.

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, на початок 2021 року в Україні було зареєстровано 11130,1 тис. пенсіонерів, а загальний обсяг пенсійних фондів становив понад 500 млрд гривень. Однак, показник інвестиційної складової пенсійної системи залишається низьким. Зокрема, у 2020 році понад 80% коштів пенсійних фондів були інвестовані у державні цінні папери, тоді як лише 10% — у корпоративні облігації та акції. Це призводить до того, що пенсійні фонди не отримують достатньо високих доходів, що може вплинути на розмір пенсійних виплат у майбутньому [35].

Одним із ключових аспектів соціального захисту населення є пенсійна система, яка в Україні має ряд проблем, таких як низькі пенсії, підвищення віку виходу на пенсію і відсутність взаємозв'язку між розміром пенсії та трудовим стажем.

На жаль, внаслідок економічних та соціально-політичних змін в Україні, уряд був змушений перенаправляти частину коштів, призначених для пенсійної системи, на інші соціальні програми.

Тим не менше, інвестиційна складова пенсійної системи залишається актуальною для аналізу. Під час оцінки ефективності механізмів соціальної підтримки пенсіонерів важливо звернути увагу на такі аспекти, як підвищення

рівня пенсійного забезпечення населення, створення рівних можливостей для всіх категорій громадян отримання достатньої пенсії та забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи в цілому.

Один з можливих напрямків поліпшення соціального аспекту пенсійної системи в Україні — це впровадження індивідуальних пенсійних рахунків, що дозволить кожному громадянину самостійно визначати обсяг вкладень та ризику. Також варто розглянути можливість поетапного підвищення пенсійного віку та внесків до пенсійного фонду.

Стан інвестиційної складової пенсійної системи в Україні є складним і потребує додаткового аналізу та розробки ефективних механізмів соціальної підтримки пенсіонерів.

На основі викладеного можна зробити висновок, що пенсійна система України потребує серйозної реформи, зокрема у плані підвищення рівня інвестиційної складової та забезпечення ефективного механізму соціальної підтримки пенсіонерів. Проте, з урахуванням складності та ризиків, пов'язаних із змінами в пенсійній системі, реформу слід проводити поетапно і з урахуванням інтересів всіх зацікавлених сторін.

Один з можливих напрямків поліпшення соціального аспекту пенсійної системи в Україні полягає у впровадженні індивідуальних пенсійних рахунків, що дозволить кожному громадянину самостійно визначати обсяг вкладень та ризику. Також варто розглянути можливість поетапного підвищення пенсійного віку та збільшення внесків до пенсійного фонду.

З огляду на низький рівень пенсій в Україні, важливо забезпечити зростання доходів пенсійного фонду. Один із можливих способів досягнення цієї мети — інвестування пенсійних коштів у різноманітні інструменти, що приносять високий прибуток. Для цього необхідно знаходити нові напрямки інвестицій, такі як акції, іпотечні цінні папери, нерухомість та інфраструктура. Прозоре та ефективне управління пенсійними коштами є ключовим аспектом для уникнення корупційних схем та максимізації прибутку.

Оцінка ефективності механізмів соціальної підтримки пенсіонерів є

важливим елементом аналізу пенсійної системи в Україні. До таких механізмів входять допомога у пільговому проїзді, лікуванні, житлові субсидії та інші соціальні послуги. Однак, з огляду на низький рівень пенсій, необхідно переглянути існуючі підходи та забезпечити більш ефективні механізми надання соціальної підтримки.

Також важливо враховувати соціальний аспект пенсійної системи та забезпечити ефективний механізм соціальної підтримки пенсіонерів [29]. Розгляд можливостей введення додаткових видів пільг та підтримки для соціально вразливих категорій пенсіонерів, таких як малозабезпечені та самотні особи, є важливим кроком для покращення соціальної ситуації в країні.

Отже, поліпшення інвестиційної складової пенсійної системи в Україні, забезпечення ефективної системи моніторингу та контролю за діяльністю пенсійних фондів, а також розвиток ефективного механізму соціальної підтримки пенсіонерів є ключовими напрямками для покращення пенсійної системи в Україні [41]. Дослідження стану інвестиційної та соціальної складової розвитку пенсійної системи в Україні показує, що інвестиційна складова пенсійної системи не досягла достатнього рівня розвитку, а ефективність механізмів соціальної підтримки пенсіонерів залишається низькою.

Для поліпшення соціального аспекту пенсійної системи в Україні необхідно враховувати найкращі практики інших країн та розробити ефективний механізм управління пенсійними інвестиціями, а також розвивати додаткові пенсійні фонди. Також доцільно розглядати інші напрямки, такі як стимулювання працевлаштування пенсіонерів, підвищення фінансової грамотності населення та використання цифрових технологій для оптимізації управління пенсійними інвестиціями. При правильному підході та впровадженні відповідних заходів можна забезпечити стабільну та ефективну пенсійну систему, яка буде забезпечувати належний рівень соціального захисту населення в Україні.

У роботі був проведений глибокий аналіз сучасного стану розвитку пенсійної системи в Україні. В результаті дослідження були ідентифіковані основні проблемні аспекти її розвитку та проаналізовано міжнародний досвід у будівництві пенсійних систем. Основна увага була зосереджена на аналізі особливостей функціонування структури пенсійної системи в Україні, її принципів, фінансування, нормативно-правового забезпечення та інвестиційної складової. Виявлено, що в українській пенсійній системі існують свої специфічні особливості та проблеми, зокрема низький рівень пенсійного забезпечення, неадекватна інвестиційна складова та складнощі у зборі та виплаті пенсійних виплат.

Аналіз міжнародного досвіду показав, що існують різні моделі пенсійних систем з їхніми перевагами та недоліками. Все ж, основними є привернення інвестицій та забезпечення стабільності пенсійної системи на довгострокову перспективу. Також був проведений порівняльний аналіз світового досвіду пенсійних систем, що підкреслив необхідність змін та реформування української пенсійної системи.

Дослідження стану інвестиційної та соціальної складової розвитку пенсійної системи в Україні дозволило виявити проблеми та недоліки, які потребують уваги та подальших заходів для їх вирішення. Визначено, що пенсійна система в Україні потребує серйозного перегляду та реформування з врахуванням зарубіжного досвіду та вимог сучасної економіки.

Обґрунтовано необхідність вдосконалення інвестиційної та соціальної складової пенсійної системи в Україні як необхідний крок до забезпечення належного рівня соціального захисту громадян у пізні роки життя. Такий підхід має потенціал створити більш стабільну та ефективну систему, що забезпечить надійний соціальний захист населення в Україні.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Шляхи посилення інвестиційного потенціалу української пенсійної системи

В Україні питання реформування пенсійної системи наразі є одним із найбільш актуальних та важливих для держави та її громадян. З плином часу існуюча пенсійна система продемонструвала свою неефективність і неспроможність забезпечити достойний рівень життя пенсіонерів, тому є необхідним обґрунтувати напрями її удосконалення.

Виходячи з результатів попереднього дослідження у дипломній роботі щодо удосконалення законодавства про пенсійну систему в Україні, першим кроком удосконалення пенсійної системи України повинно стати внесення змін до Конституції України з метою забезпечення гарантій пенсійних прав. Важливо забезпечити захист пенсіонерів від будь-яких змін у законодавстві, які можуть призвести до зменшення розміру пенсійних виплат. Також необхідно встановити відповідальність за порушення пенсійних прав громадян.

Далі, потрібно забезпечити прозорість та передбачуваність пенсійної системи, зокрема, введення регулярного індексування пенсійних виплат з урахуванням інфляції та життєвого рівня, а також забезпечення стабільності системи на довгострокову перспективу.

Для забезпечення сталого та ефективного функціонування пенсійної системи в Україні необхідно розробити комплексну програму заходів, спрямованих на удосконалення законодавства про пенсійну систему. Ця програма повинна передбачати низку заходів, що сприятимуть створенню більш прозорої, доступної та рівної пенсійної системи для всіх громадян України.

Першочерговим завданням у цьому контексті є удосконалення

механізмів фінансування пенсійної системи, включаючи розширення джерел фінансування через можливість введення додаткових податків, таких як спадщина та інші.

Другим важливим напрямом є удосконалення механізмів призначення та нарахування пенсій, що вимагає установаження єдиної системи нарахування пенсійних виплат для всіх категорій громадян та створення прозорої системи розрахунків.

Третім напрямом є удосконалення механізмів контролю за використанням коштів пенсійного фонду та забезпечення ефективного управління ним через створення системи моніторингу та аналізу фінансових потоків, а також визначення механізмів відповідальності за неналежне управління коштами.

Також важливо визначити критерії ефективності пенсійної системи та розробити механізми їх оцінювання (приклади наведено у табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Етап	Роки	Характеристика етапу
1	2	3
I	1991– 1993 рр.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прийняття Закону України «Про пенсійне забезпечення». 2. Створення пенсійної системи України шляхом її виділення з бюджетів системи соціального страхування. 3. Розширення категорій пільгових пенсій.
II	1994 – 2000 рр.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення персоніфікованого обліку для застрахованих осіб. 2. Формування недержавних пенсійних фондів. 3. Прийняті «Основи законодавства України про страхування». 4. загальнообов'язкове державне соціальне страхування». 5. Схвалені «Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні».
III	2001 – 2009	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прийняті «Основні напрями реформування системи пенсійного забезпечення населення України». 2. Призначення пенсій на основі даних персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

	рр.	<p>3. Прийнято Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення».</p> <p>4. Реформовано солідарний рівень пенсійної системи та створено третій рівень – система добровільного пенсійного забезпечення.</p> <p>5. Фізичним особам-підприємцям надано право обирати спрощену систему оподаткування фізичних осіб.</p>
IV	2010 – 2016 рр.	<p>1. Набув чинності Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».</p> <p>2. Ухвалено Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», яким регламентувалося введення в дію накопичувального рівня системи пенсійного забезпечення, а також поступове підвищення пенсійного віку до 65 років для чоловіків та жінок.</p>
V	з 2017 року	<p>1. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій», відповідно до якого:</p> <p>2. Запроваджено єдині правила визначення розмірів пенсійних виплат, а також нового механізму індексації пенсій.</p> <p>3. Встановлено гнучкий коридор пенсійного віку (60-65 років).</p> <p>4. Запроваджено можливість компенсації відсутнього страхового стажу (не більше 5-ти років).</p> <p>5. Скасовано особливі умови виходу на пенсію.</p>

Можна використовувати такі критерії, як загальна вартість пенсійного забезпечення, задоволеність пенсіонерів розміром отримуваної пенсії, покриття населення пенсійним забезпеченням і інші [23]. Для оцінки цих критеріїв можна використовувати методи аналізу, такі як аналіз чутливості і складання сценаріїв розвитку пенсійної системи.

Також доцільно розробити стратегію розвитку пенсійної системи на середньострокову та довгострокову перспективу з урахуванням демографічних, економічних та соціальних тенденцій. Ця стратегія повинна включати такі напрямки, як розвиток інвестиційної складової пенсійної

системи, розширення бази платників страхових внесків, вдосконалення механізмів соціальної підтримки пенсіонерів, розвиток добровільного пенсійного забезпечення і т. д.

Отже, удосконалення законодавства про пенсійну систему в Україні має бути комплексним та спрямованим на створення стабільної та ефективної системи [35]. Для досягнення цієї мети необхідно не лише вдосконалювати законодавство, але й забезпечувати його ефективне виконання. Важливо забезпечити максимальну прозорість та відкритість діяльності пенсійного фонду, щоб збільшити довіру громадськості до пенсійної системи і запобігти корупційним ризикам.

На основі проведеного аналізу пенсійної системи як об'єкта державного управління, визначення її поняття, структури та функцій, можна скласти схему моделі пенсійної системи в Україні. (рис. 3.1).

У запропонованій моделі пенсійної системи в Україні враховані всі ключові зацікавлені сторони, включаючи Президента, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів, відповідні міністерства і відомства, недержавні пенсійні фонди, страхові організації, банківські установи, корпоративні, відкриті та професійні організації, органи їх управління, а також фізичні особи (громадяни України).

Форма власності пенсійних фондів може бути приватною або державною. Приватні пенсійні фонди створюються фірмами та корпораціями для виплати пенсій та допомоги своїм працівникам. Ці фонди формуються за рахунок відрахувань зарплати працівників, прибутків підприємств та операційних прибутків самого фонду.

Покращення пенсійної системи України та розвиток недержавного пенсійного забезпечення є пріоритетними напрямками державної політики щодо підвищення соціального захисту населення. Міжнародний досвід свідчить, що недержавні пенсійні фонди є основними учасниками, які накопичують значні фінансові ресурси, інвестують їх у різні фінансові інструменти та забезпечують високий рівень пенсійного забезпечення. Розвиток недержавного пенсійного

забезпечення є індикатором економічного та соціального стану населення країни, а також важливим джерелом довгострокових інвестицій, необхідних для економічного розвитку.

Рис. 3.1. Запропонована схема побудови моделі пенсійної системи в Україні

Юридичні особи-роботодавці, які виступають платниками внесків або

представниками працівників, мають можливість створювати корпоративні пенсійні фонди. У таких фондах фізичні особи можуть виступати учасниками та взаємодіяти з платниками і засновниками-роботодавцями. Варто зазначити, що формування корпоративних пенсійних фондів потребує істотних фінансових вкладень і є доцільним переважно для великих підприємств з численним штатом [12]. Як альтернатива існують професійні пенсійні фонди, засновниками яких виступають об'єднання роботодавців та профспілкові організації.

Забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів залишається нагальним питанням у багатьох державах. За останні роки системи пенсійного забезпечення у світі зазнали суттєвих трансформацій, результатом яких стало створення нових моделей, що не залежать від бюджетного фінансування. За статистикою ОЕСР, недержавні пенсійні виплати складають 21,6% від загального обсягу пенсійного забезпечення в країнах-учасницях, і ця частка має тенденцію до зростання.

Впровадження інноваційних підходів до пенсійного забезпечення в Україні сприяло зменшенню соціального напруження, покращенню добробуту пенсіонерів, підвищенню мотивації працівників та формуванню більш відповідального ставлення роботодавців до людського капіталу.

У дипломному дослідженні запропоновано шляхи модернізації української пенсійної системи. Підкреслюється необхідність першочергової гармонізації нормативно-правової бази для розвитку пенсійної системи країни. Акцентується увага на тому, що вдосконалення пенсійного законодавства має бути всеохоплюючим та орієнтованим на створення стійкої й ефективної системи. Важливо не лише оновлювати законодавчу базу, але й забезпечувати її належне виконання. Істотним аспектом є забезпечення максимальної прозорості діяльності пенсійного фонду для зміцнення довіри громадян та мінімізації корупційних ризиків. Дослідження також містить пропозицію щодо нової моделі пенсійної системи в Україні, спрямованої на розвантаження солідарної системи через запровадження накопичувального та недержавного

пенсійного забезпечення. Такі зміни сприятимуть підвищенню рівня зайнятості, зростанню доходів населення, зміцненню фінансової основи пенсійної системи та залученню довгострокових інвестицій в економіку, що позитивно вплине на стабільність та адаптивність системи пенсійного страхування України.

Одним з основних викликів для сучасної України залишається досягнення фінансової стійкості пенсійної системи. Для підвищення її результативності необхідно досліджувати можливості вдосконалення інвестиційного компонента [10]. Цей розділ присвячено аналізу пропозицій щодо оптимізації інвестиційної складової української пенсійної системи та потенційним результатам їх реалізації.

На сьогодні переважна частина пенсійних коштів спрямовується в державні цінні папери, що хоча й гарантує безпеку пенсійних накопичень, проте не забезпечує достатньої прибутковості через низьку дохідність таких інвестицій. Відтак, постає питання про доцільність збільшення інвестицій у вітчизняні компанії та зарубіжні активи. Структуру інвестиційних портфелів пенсійних фондів України детально представлено в таблиці 3.2.

Серед можливих шляхів удосконалення інвестиційного складника пенсійної системи варто розглянути залучення професійних інвестиційних менеджерів до управління пенсійними активами. Такий підхід може сприяти підвищенню ефективності управління коштами та забезпеченню вищої прибутковості інвестицій.

Альтернативною пропозицією є розширення спектру інвестиційних інструментів для пенсійних фондів, зокрема надання їм можливості вкладати кошти в активи з вищим рівнем ризику, такі як акції інноваційних підприємств чи венчурні проекти. Хоча такі інвестиції пов'язані з більшими ризиками, вони потенційно можуть забезпечити вищу дохідність пенсійних фондів, що в перспективі призведе до збільшення пенсійних виплат.

Таблиця 3.2

Формування інвестиційного портфеля пенсійних фондів в Україні

Категорія активів	Відсоток інвестицій
Державні цінні папери	50 – 60
Акції	20 – 30
Корпоративні бонди	10 – 20
Іпотечні активи	5 – 10
Інші активи	5 – 10

Розширення інвестиційних можливостей пенсійних фондів надано у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Розширення інвестиційних можливостей пенсійних фондів

Інвестиційні можливості пенсійних фондів	Відсоток
Банківські депозити	47,3
Цінні папери	22,1
Інвестиційні фонди	9,3
Інші активи	9,2
Ризиковані активи	12,1

Проте, важливо забезпечити достатній рівень регулювання і нагляду над інвестиційними ризиками, щоб уникнути втрат коштів пенсійних фондів. Для цього можуть бути використані різні методи, такі як обмеження відсотку коштів, які можуть бути інвестовані у ризиковані активи, або вимога до пенсійних фондів мати достатній рівень капіталізації для забезпечення стійкості їх фінансового стану.

Однією з можливих наслідків впровадження пропозицій щодо оптимізації інвестиційної складової пенсійної системи може бути збільшення доходів пенсійних фондів і виплат пенсій в майбутньому. Однак, важливо зазначити, що інвестиційні ризики також можуть призвести до зниження доходності і втрат коштів пенсійних фондів. Тому, перед впровадженням будь-яких пропозицій щодо оптимізації інвестиційної складової пенсійної системи, необхідно провести детальний аналіз можливих ризиків та виконати всі необхідні заходи для забезпечення стійкості пенсійної системи в майбутньому. Наслідки пропозицій щодо оптимізації інвестиційної складової пенсійної системи надано у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Наслідки пропозицій щодо оптимізації інвестиційної складової пенсійної системи

Наслідки пропозицій щодо оптимізації інвестиційної складової пенсійної системи	Можливі наслідки
Виконання всіх необхідних заходів для забезпечення стійкості пенсійної системи	Дозволити пенсійним фондам інвестувати кошти в більш ризиковані активи, такі як акції інноваційних компаній або венчурні проекти, може призвести до збільшення доходності пенсійних фондів.
Збільшення доходів пенсійних фондів і виплат пенсій в майбутньому	Збільшення доходів пенсійних фондів може призвести до збільшення пенсійних виплат в майбутньому.
Зниження доходності і втрат коштів пенсійних фондів	Виконання всіх необхідних заходів для забезпечення стійкості пенсійної системи може підвищити довгострокову стійкість цієї системи.
Необхідність проведення детального аналізу можливих ризиків	

Втім, реалізація подібної інвестиційної стратегії може мати певні негативні наслідки. Зокрема, надмірна кількість ризикованих інвестицій може викликати занепокоєння серед вкладників та підірвати їхню довіру до пенсійної системи загалом. Існує також ризик того, що потенційні збитки від невдалих інвестиційних рішень ляжуть на плечі учасників пенсійних фондів, які зазвичай не володіють достатніми знаннями та інформацією у сфері інвестування.

Альтернативним підходом може стати збільшення частки інвестицій у низькоризикові активи, такі як державні облігації. Хоча такий консервативний підхід мінімізує ризик фінансових втрат для учасників пенсійних фондів, він також може призвести до зниження загальної дохідності пенсійної системи. Це, в свою чергу, може негативно вплинути на її фінансову стійкість та спроможність здійснювати пенсійні виплати в повному обсязі.

Останнім заходом є забезпечення стабільності та надійності пенсійної системи в цілому. Це можна досягти шляхом зменшення ризиків вкладення коштів пенсійних фондів та збільшення ефективності управління ризиками. Також важливо забезпечити належний рівень регулювання та контролю за діяльністю пенсійних фондів та створити механізми захисту прав населення на свої пенсійні накопичення. Шляхи зменшення ризиків вкладення коштів пенсійних фондів та збільшення ефективності управління ризиками надано у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Шляхи зменшення ризиків вкладення коштів пенсійних фондів та збільшення ефективності управління ризиками

Дії зменшення ризиків	Відсоток розподілу
Диверсифікація інвестиційного портфеля	25
Моніторинг ринку та аналіз ризиків	20
Встановлення меж та обмежень щодо ризиків	15
Розробка та впровадження стратегій управління ризиками	20
Застосування страхових інструментів та фінансових деривативів	10
Взаємодія з професійними учасниками ринку та експертами	10

Вдосконалення інвестиційної складової пенсійної системи України вимагає комплексного підходу, включаючи ґрунтовний аналіз ринку, залучення експертів з економіки та фінансів, а також вивчення міжнародного досвіду

країн з розвиненими пенсійними системами. Впровадження виважених, науково обґрунтованих рішень може сприяти досягненню оптимального балансу між ризиками та прибутковістю, забезпечуючи стабільність та ефективність пенсійної системи.

При розробці додаткових заходів та механізмів удосконалення інвестиційної складової необхідно забезпечити рівні пенсійні права для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу. Особливу увагу слід приділити соціальному захисту вразливих верств населення та підтримці тих, хто не має можливості самостійно формувати пенсійні накопичення.

Важливим аспектом є також модернізація правової бази відповідно до міжнародних стандартів, встановлення чітких критеріїв відбору пенсійних фондів та забезпечення ефективного нагляду за їх діяльністю.

Модернізація інвестиційної складової пенсійної системи в Україні - це комплексний процес, який потребує не лише розробки ефективних механізмів та законодавчих змін, але й ретельного аналізу впливу запропонованих заходів на всіх учасників [17]. Лише такий підхід може гарантувати сталий розвиток пенсійної системи та збереження соціальної справедливості.

У дипломній роботі представлено комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності інвестиційної складової пенсійної системи України. Реалізація цих пропозицій може сприяти збільшенню пенсійного капіталу, покращенню умов пенсійного забезпечення громадян та зміцненню стабільності всієї системи. Запропоновані заходи враховують сучасні тенденції розвитку фінансового ринку та пенсійної системи, передбачають мінімізацію інвестиційних ризиків та вдосконалення ризик-менеджменту. Впровадження цих рекомендацій може стати важливим кроком до покращення пенсійного забезпечення українських громадян.

3.3 Стратегії вдосконалення механізмів соціальної підтримки пенсіонерів в Україні

Забезпечення належної соціальної підтримки пенсіонерів залишається одним із найгостріших викликів для пенсійної системи України. Значна частина пенсіонерів перебуває на межі бідності, не маючи достатніх коштів для задоволення базових потреб. Тому розробка ефективних механізмів соціальної підтримки, включаючи доступ до медичних та соціальних послуг, є пріоритетним завданням.

Серед ключових пропозицій можна виділити:

1. Вдосконалення системи соціальних виплат

Необхідно забезпечити своєчасну та повну виплату соціальної допомоги малозабезпеченим пенсіонерам. Для цього пропонується впровадити сучасну систему моніторингу та контролю за виплатами з використанням інформаційних технологій.

2. Покращення медичного обслуговування

Важливо забезпечити належне фінансування медичних закладів та ефективне функціонування медичного страхування. Пропонується розширити мережу амбулаторій та поліклінік, що надають якісні послуги пенсіонерам.

3. Розширення доступу до соціальних послуг

Необхідно розробити механізми координації між органами соціального захисту та іншими установами соціального обслуговування, забезпечуючи доступність послуг у всіх регіонах країни.

4. Створення спеціалізованих центрів соціальної підтримки

Пропонується формування мережі багатофункціональних центрів, де пенсіонери зможуть отримувати комплексну підтримку: медичну допомогу, правові та фінансові консультації, побутові послуги тощо. Для забезпечення високої якості послуг необхідно залучати кваліфікованих фахівців з конкурентною оплатою праці.

5. Розвиток транспортної доступності та цифрових сервісів

Важливо забезпечити зручне транспортне сполучення до центрів соціальних послуг та розвивати електронні сервіси, що підвищить доступність послуг без необхідності фізичної присутності.

Потенційні наслідки впровадження пропозицій:

Позитивні: підвищення рівня життя пенсіонерів; зниження соціальної напруги; зменшення майбутнього навантаження на державний бюджет; покращення якості життя вразливих категорій населення.

Виклики: значні фінансові витрати на реалізацію; необхідність забезпечення ефективного використання бюджетних коштів; можливі складнощі з реалізацією в різних регіонах.

Для успішного впровадження запропонованих механізмів необхідно:

1. Враховувати соціально-економічну ситуацію в країні
2. Оцінювати стан соціальної інфраструктури
3. Розробити систему моніторингу та контролю реалізації
4. Забезпечити стабільне фінансування

Реалізація комплексу запропонованих заходів сприятиме вдосконаленню системи соціального захисту пенсіонерів, підвищенню стабільності та ефективності пенсійної системи України в цілому. Це дозволить знизити ризик бідності серед пенсіонерів та забезпечити їм гідний рівень життя.

В Україні існує складна пенсійна система, яка потребує значних реформ, особливо в умовах змін у демографії та економіці. Одним з основних аспектів реформи є забезпечення соціальної підтримки пенсіонерів. У цій роботі пропонуються рекомендації щодо вдосконалення соціальної підтримки цієї категорії населення.

По-перше, необхідно забезпечити адекватний рівень пенсійних виплат. Сьогодні українські пенсії суттєво відстають від середнього рівня життя, тому їх потрібно збільшити [16]. Це можна зробити, залучаючи додаткові джерела фінансування, наприклад, підвищуючи податкові ставки для високооплачуваних працівників та компаній.

Другим важливим аспектом є створення нових програм соціальної

підтримки пенсіонерів. Такі програми можуть включати безкоштовні медичні послуги, пільги на проїзд, безкоштовне користування комунальними послугами та інші вигоди. Додаткові ресурси для цих програм можуть бути виділені з коштів на субсидії та інші соціальні виплати.

Третім аспектом є покращення якості життя пенсіонерів. Для цього потрібно стимулювати розвиток інфраструктури для людей похилого віку, забезпечувати доступність культурних та розважальних закладів, а також надавати можливість пенсіонерам брати участь у додаткових соціальних програмах.

З метою вдосконалення соціальної підтримки пенсіонерів в Україні рекомендується проводити реформи у пенсійній системі та соціальній сфері загалом [19]. Особливу увагу слід приділити наступним аспектам: по-перше, збільшенню розміру пенсій та їх індексації. Для забезпечення гідної пенсії всім пенсіонерам рекомендовано підвищити мінімальну пенсію, зокрема для осіб з невеликим стажем роботи, а також проводити щорічну індексацію пенсій з урахуванням інфляції та зростання вартості життя; по-друге, розвитку додаткових пенсійних програм, які допоможуть пенсіонерам отримувати додатковий дохід і забезпечити більш гідний рівень життя; по-третє, захисту прав пенсіонерів, зокрема у сфері охорони здоров'я та житлової політики; по-четверте, підвищенню якості життя пенсіонерів шляхом забезпечення доступу до культурних та розважальних заходів, послуг і товарів, необхідних для повноцінного життя.

Узагальнення рекомендацій щодо соціальної підтримки пенсіонерів в Україні наведено на рис. 3.2.

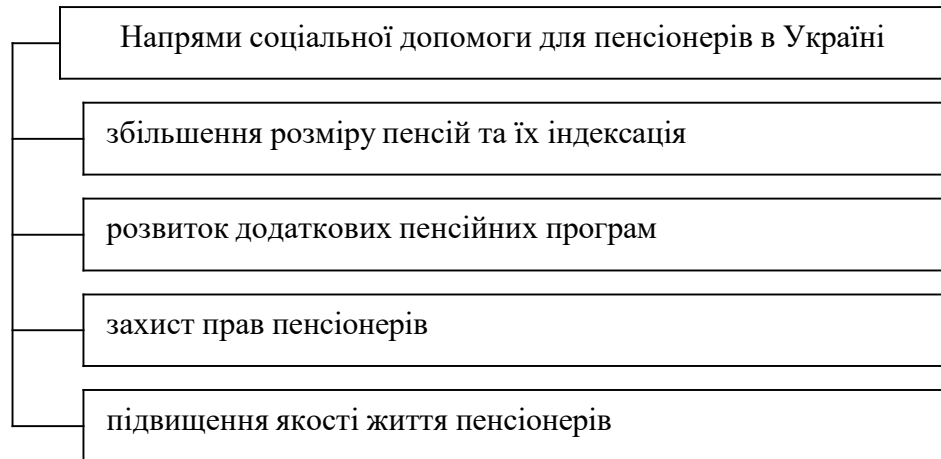

Рис. 3.2. Рекомендації щодо соціальної підтримки пенсіонерів в Україні

Таким чином, у дипломній роботі представлені рекомендації щодо удосконалення соціальної підтримки пенсіонерів в Україні, спрямовані на поліпшення їхнього матеріального становища та забезпечення гідного життя в похилому віці [25]. Зокрема, пропонується збільшення пенсій та їх індексація, розвиток системи соціального страхування, поліпшення умов отримання соціальних послуг та допомоги, а також залучення додаткових джерел фінансування для підтримки пенсіонерів.

Виконання цих рекомендацій може сприяти покращенню становища пенсіонерів і забезпеченню їхнього достойного життя в літньому віці. Дослідження показало, що сучасна система соціальної підтримки пенсіонерів в Україні потребує певних змін та вдосконалень. Запропоновані рекомендації охоплюють заходи для підвищення рівня пенсійної забезпеченості, поліпшення умов надання соціальних послуг і доступу до них, а також створення нових механізмів підтримки осіб похилого віку. Реалізація цих рекомендацій допоможе покращити соціальну підтримку пенсіонерів в Україні та забезпечити їм гідні умови життя.

Таким чином, обґрунтовано напрямки розвитку пенсійної системи в Україні. Для цього розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства, які спрямовані на забезпечення більшої стабільності та прогнозованості системи. Серед них – уточнення критеріїв визначення пенсійного віку, перегляд правил формування та функціонування Пенсійного фонду України, а

також встановлення механізмів контролю за використанням пенсійних коштів.

Також у роботі підкреслено важливість гармонізації нормативно-правового забезпечення розвитку пенсійної системи. Наголошується, що вдосконалення законодавства повинно бути комплексним і націленим на створення стабільної та ефективної пенсійної системи. Це передбачає не лише поліпшення законодавства, а й забезпечення його ефективного виконання.

Крім того, необхідно забезпечити максимальну прозорість та відкритість діяльності пенсійного фонду, що сприятиме довірі громадськості до пенсійної системи та зменшить корупційні ризики. У дипломній роботі також запропоновано схему побудови моделі пенсійної системи в Україні, що передбачає термінове розвантаження солідарної системи шляхом впровадження накопичувальної та недержавної системи пенсійного забезпечення.

Це дозволить збільшити зайнятість населення, забезпечити зростання доходів громадян, зміцнити фінансову базу пенсійної системи та сприяти притоку довгострокових інвестицій в економіку країни. У результаті це позитивно вплине на стійкість системи пенсійного страхування України, роблячи її більш гнучкою та надійною.

Розроблено комплекс заходів, які можуть допомогти збільшити ефективність інвестиційної складової пенсійної системи в Україні. Впровадження цих заходів може сприяти збільшенню обсягів накопичення пенсійного капіталу, покращенню умов пенсійного забезпечення для громадян та забезпеченню стабільності пенсійної системи в цілому. Пропоновані заходи враховують поточні тенденції розвитку фінансового ринку та пенсійної системи в Україні, а також забезпечують зменшення ризиків вкладення коштів пенсійних фондів та збільшення ефективності управління ризиками. Реалізація запропонованих заходів може стати першим кроком до покращення пенсійного забезпечення громадян в Україні.

Розроблено ряд пропозицій та рекомендацій щодо подальшого вдосконалення пенсійної системи в Україні. Зокрема, запропоновано внести зміни до законодавства з метою збільшення обсягу інвестиційних коштів у

пенсійну систему та створення сприятливих умов для розвитку пенсійного фонду. Також наведені рекомендації щодо зміцнення соціальної підтримки пенсіонерів шляхом підвищення розміру пенсій і розвитку додаткових механізмів допомоги.

Окрему увагу приділено рекомендаціям щодо удосконалення соціальної підтримки пенсіонерів в Україні. Для забезпечення соціальної справедливості важливо враховувати індивідуальні потреби та можливості пенсіонерів, збільшувати розмір пенсій за рахунок підвищення рівня сплати страхових внесків, а також забезпечувати доступність і якість медичних та соціальних послуг.

Загалом, робота дозволяє зробити висновок, що пенсійна система в Україні має багато недоліків та проблем, але водночас існують можливості для її подальшого розвитку та удосконалення. Для цього необхідно вжити заходів зі зміцнення інвестиційної та соціальної складових, а також змінити законодавство з метою створення більш сприятливих умов для розвитку пенсійного фонду та забезпечення стабільної пенсійної системи в майбутньому.

ВИСНОВКИ

У роботі проаналізовано теоретичні основи формування та розвитку пенсійної системи в Україні. Для цього вивчено сутність, структуру, принципи функціонування та ключові аспекти розвитку пенсійної системи. Також розглянуто основні елементи її роботи та виявлено, що пенсійна система в Україні є складною і потребує постійного вдосконалення для забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів. Важливо продовжувати аналізувати різні аспекти розвитку пенсійної системи, щоб гарантувати її стабільність та ефективність у майбутньому.

Крім того, досліджено особливості нормативно-правового забезпечення розвитку пенсійної системи на основі аналізу чинного законодавства. Виявлено недоліки та проблеми в законодавстві, які потребують подальшої оптимізації. Зокрема, наголошено на необхідності вдосконалення законодавства та розвитку соціального діалогу між владою, роботодавцями та суспільством.

На основі дослідження зарубіжного досвіду у формуванні пенсійних систем у роботі виділено основні принципи та проблеми. Вивчено пенсійні системи країн Європейського Союзу, США, Канади, Японії, Китаю та Індії, що дало змогу дійти висновку про складність побудови ефективної пенсійної системи, яка вимагає збалансованого підходу та врахування найкращих практик інших країн.

Аналіз пенсійних систем України та зарубіжних країн показав, що для створення стійкої та ефективної пенсійної системи необхідно враховувати різні фактори: демографічні, економічні, соціальні та політичні. Українська пенсійна система потребує подальшого розвитку, зокрема у напрямках забезпечення фінансової стабільності, зменшення різниць у пенсійних виплатах за різними видами страхування, покращення контролю за виплатами та розвитку добровільної пенсійної системи.

Досвід зарубіжних країн також свідчить про важливість впровадження кращих практик та інновацій, зокрема, ефективного використання

добровільних пенсійних фондів і новітніх технологій для покращення доступності та ефективності пенсійної системи. Україні необхідно чітко визначити стратегію розвитку пенсійної системи, зважаючи на власні ресурси та можливості, а також на зарубіжний досвід.

Особливу увагу слід приділити вдосконаленню нормативно-правового забезпечення, контролю за розмірами пенсій та їх індексацією, щоб гарантувати соціальний захист громадян і справедливість у пенсійних виплатах. Реформування пенсійної системи має бути поетапним і системним, з урахуванням позитивного міжнародного досвіду та специфічних умов в Україні.

Подальший розвиток пенсійної системи в Україні має на меті досягнення максимальної стійкості, фінансової стабільності та рівності у виплатах. Важливо враховувати досвід інших країн і використовувати інноваційні рішення, що дозволить створити ефективну та стабільну пенсійну систему, відповідну вимогам сучасної соціальної держави.

У другому розділі роботи проведено детальний аналіз сучасного стану пенсійної системи в Україні. У результаті дослідження виявлено основні проблеми, які гальмують її розвиток, а також проаналізовано зарубіжний досвід у формуванні пенсійних систем.

Вивчено особливості функціонування пенсійної системи в Україні, включаючи її структуру, принципи, фінансування, нормативно-правове забезпечення та інвестиційний аспект. Виявлено, що система стикається з низьким рівнем пенсійного забезпечення, недостатнім інвестиційним наповненням, а також труднощами в зборі та відшкодуванні пенсійних виплат. Аналіз світового досвіду показав наявність різних моделей пенсійних систем, кожна з яких має свої переваги та недоліки. Проте спільною рисою більшості з них є здатність привертати інвестиції та забезпечувати довгострокову стабільність пенсійної системи. Порівняльний аналіз світового досвіду підтверджує необхідність реформування пенсійної системи в Україні.

Дослідження інвестиційної та соціальної складових розвитку пенсійної

системи в Україні виявило ряд проблем, що потребують уваги та подальшого вирішення. Зокрема, підкреслено, що пенсійна система в Україні потребує суттєвих змін та реформ відповідно до міжнародного досвіду та вимог сучасної економіки.

Обґрунтовано необхідність вдосконалення інвестиційної та соціальної складових пенсійної системи, що є важливим кроком до забезпечення належного рівня соціального захисту громадян у похилому віці. Висновки щодо стану інвестиційної та соціальної складової свідчать про те, що інвестиційна частина пенсійної системи є недостатньо розвиненою, а механізми соціальної підтримки пенсіонерів залишаються неефективними. Для покращення соціального аспекту пенсійної системи Україні необхідно вивчати кращі практики інших країн і забезпечити ефективне управління пенсійними інвестиціями, а також розвивати додаткові пенсійні фонди.

Отже, розвиток пенсійної системи в Україні вимагає додаткових реформ і вдосконалень, зокрема, у підвищенні рівня пенсійного забезпечення, покращенні управління пенсійними активами та забезпеченні сталості системи в довгостроковій перспективі.

У розділі 3 роботи обґрунтовано напрями розвитку пенсійної системи в Україні. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства, які мають на меті забезпечення стабільності та прогнозованості системи. Серед таких пропозицій — уточнення критеріїв визначення пенсійного віку, перегляд правил формування та функціонування Пенсійного фонду України, а також встановлення механізмів контролю за використанням пенсійних коштів.

Особливу увагу слід приділити гармонізації нормативно-правового забезпечення пенсійної системи. Наголошено, що удосконалення законодавства має бути комплексним та спрямованим на створення стабільної та ефективної системи. Важливо не лише вдосконалювати законодавство, але й забезпечувати його ефективне виконання. Крім того, необхідно максимізувати прозорість і відкритість діяльності пенсійного фонду, щоб підвищити довіру громадськості до системи і зменшити ризики корупції.

Запропоновано схему побудови моделі пенсійної системи, яка передбачає розвантаження солідарної системи через впровадження накопичувальної та недержавної пенсійних систем. Це дозволить збільшити зайнятість населення, підвищити доходи громадян і зміцнити фінансову базу пенсійної системи, а також залучити довгострокові інвестиції в економіку, що позитивно вплине на стійкість системи.

Розроблено комплекс заходів для підвищення ефективності інвестиційної складової пенсійної системи. Впровадження цих заходів може сприяти збільшенню накопичення пенсійного капіталу та покращенню умов пенсійного забезпечення для громадян. Пропоновані рішення враховують сучасні тенденції розвитку фінансового ринку та дозволяють зменшити ризики інвестування пенсійних фондів.

Окрему увагу приділено удосконаленню соціальної підтримки пенсіонерів в Україні. Для забезпечення соціальної справедливості важливо враховувати індивідуальні потреби пенсіонерів, збільшувати розмір пенсій через підвищення рівня сплати страхових внесків і забезпечувати доступність медичних та соціальних послуг.

Таким чином, хоча пенсійна система в Україні має багато недоліків, існують і можливості для її подальшого розвитку. Необхідно вжити заходів для зміцнення інвестиційної та соціальної складових, а також змінити законодавство для створення сприятливих умов для розвитку пенсійного фонду та забезпечення стабільності системи в майбутньому.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бабич Л.М. Пенсійна реформа в Україні: проблеми та перспективи // Економіка України. – 2019. – №1. – С. 55–67.
2. Бідюк П. Напрями вдосконалення пенсійної системи в Україні / П. Бідюк // Економічний вісник Донбасу. – 2019. – С. 39–43.
3. Бодрова О. В. Перспективи розвитку пенсійної системи в Україні: аналіз та рекомендації / О. В. Борова // Економіка України. – 2020. – С. 74–86.
4. Борисенко, О. Розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні: проблеми та перспективи / О. Борисенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Економіка. – 2017. – Вип. 184. – С. 95–100.
5. Вершина В. І. Стан реформування пенсійної системи в Україні / В. І. Вершина // Наукові записки. – 2018. – Т. 28. – С. 15–21.
6. Глуцук М. В. Пенсійна система в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / М. В. Глуцук // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2020. – № 1(37). – С. 66–75.
7. Головенко О. Пенсійна реформа в Україні: проблеми та перспективи / О. Головенко // Економіка і організація управління. – 2019. – № 2 (31). – С. 85–91.
8. Грабчак, М. В. Реформування пенсійної системи в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення / М. В. Грабчак // Економічний часопис- XXI. – 2021. – С. 43–47.
9. Григорієва Л. В. Проблемні аспекти пенсійної системи України // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Серія: Економіка і менеджмент підприємства. – 2018. – № 884. – С. 154–161.
10. Даниленко, О. Напрями розвитку пенсійної системи України в контексті демографічних викликів / О. Даниленко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Економічні науки. – 2018. –

Вип. 3 (92). – С. 116–120.

11. Державна служба статистики України // Статистичний збірник «Соціальний захист населення в Україні» за 2020 рік. – Київ, 2021. – 263 с.

12. Дубина, М. Сучасний стан та перспективи розвитку пенсійної системи України / М. Дубина, О. Пітула // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Економіка. – 2017. – Вип. 42. – С. 36–42.

13. Зеленьок Ю. Переваги та недоліки переходу до інвестиційної пенсійної системи в Україні. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2018. – № 34. – С. 31–38.

14. Карпенко О. О. Перспективи розвитку пенсійної системи в Україні на засадах актуарності / О. О. Карпенко // Вісник Національного банку України. – 2021. – С. 40–47.

15. Кириленко О.В. Аналіз діючої пенсійної системи в Україні // Соціальна економіка. – 2020. – № 2. – С. 3–13.

16. Клочко О. В. Пенсійна реформа в Україні: проблеми та перспективи / О. В. Клочко // Економіка та держава. – 2019. – № 4. – С. 27–30.

17. Ковальова І. Новітні тенденції у пенсійній реформі в Україні // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2018. – № 6. – С. 95–101.

18. Кравченко І. В. Пенсійна реформа в Україні: стан та перспективи / І. В. Кравченко // Економічний вісник Запоріжжя. – 2020. – Т. 4. – С. 54–61.

19. Кучерук М. Модернізація пенсійної системи України в умовах розвитку економіки / М. Кучерук // Економіка і регіон. – 2018. – Вип. 2. – С. 7–16.

20. Кучерук, М. Модернізація пенсійної системи України в умовах розвитку економіки / М. Кучерук // Економіка і регіон. – 2018. – С. 7–16.

21. Лаврук І. В. Обґрунтування напрямів реформування пенсійної системи в Україні / І. В. Лаврук, І. В. Балан // Економічний простір . –2020. –

С. 45– 55.

22. Лівіцька О. М. Формування збалансованої пенсійної системи в Україні / О. М. Лівіцька // Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Економіка. – 2021. – С 57– 62

23. Мартинюк Т. Пенсійна реформа в Україні: позитивні аспекти та перспективи. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії / Т. Мартинюк // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академ. – 2018. – Вип. 3. – С. 62–68.

24. Марчук, В. О. Формування пенсійної системи в Україні: виклики, проблеми та шляхи вирішення / В. О. Марчук, О. І. Попович // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Економічні науки – 2019. – Т. 3. – С. 45– 52.

25. Мельник І. О. Пенсійна система України: проблеми та шляхи подолання / І. О. Мельник // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2019. – С. 278– 285.

26. Мельник Ю. Розвиток накопичувальної пенсійної системи в Україні: проблеми та перспективи / Ю. Мельник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Економіка. – 2018. – С. 124–130.

27. Михайленко В. Оцінка ефективності пенсійної реформи в Україні / В. Михайленко // Економіка та держава. – 2017. – С. 61–66.

28. Мороз О. І. Державне пенсійне забезпечення в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / О. І. Мороз // Економіка та підприємництво. – 2018. – С. 55–61.

29. Окунь М. І. Сучасний стан пенсійної системи України та її реформування / М. І. Окунь // Перспективи розвитку науки і техніки. – 2021. – Т. 1. – С. 83-87.

30. Пенсійна система України в умовах глобальних трансформацій: монографія / За ред. С. В. Іванової. – Київ : Ліра-К, 2021. – 225 с.

31. Розумна І. Новітні тренди розвитку пенсійної системи в Україні / І. Розумна // Фінансовий простір. – 2018. – С. 81– 88.

32. Савицька І. М., Донченко, О. І. Роль пенсійного забезпечення у

забезпеченні життєвої активності пенсіонерів / І. М. Свицька, О. І. Донченко // Стратегічні пріоритети. – 2020. – С 82– 87.

33. Савіна І. Пріоритетні напрями розвитку пенсійної системи в Україні / І. Савіна // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Економіка. – 2021. – С. 64 – 69.

34. Серебрянська О. М. Проблеми та перспективи пенсійного забезпечення в Україні / О. М. Серебрянська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки". – 2021. – С 128– 132.

35. Смолій В. О. Реформування пенсійної системи в Україні: проблеми та перспективи / В. О. Смолій // Фінансова політика: актуальні проблеми. – 2019. – Вип. 2. – С. 7–16.

36. Строков А. М. Реформування пенсійної системи в Україні: проблеми та перспективи / А. М. Строков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2019. – С. 27–32.

37. Сулима І. Напрями розвитку пенсійної системи в Україні / І. Сулима // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Менеджмент та підприємництво. – 2018. – С. 149–157.

38. Харабін М. Переваги та недоліки загальнообов'язкової державної пенсійної системи / М. Харабін // Економіка та держава. – 2019. – С. 84–89.

39. Чухрай Н. Інноваційні напрями розвитку пенсійної системи в Україні

/ Н. Чухрай // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". – 2019. – С 41– 43

40. Шевченко, В. Особливості розвитку пенсійної системи в Україні / В. Шевченко // Наукові записки. Серія: Проблеми соціально-економічного розвитку. – 2017. – Т. 23. – С. 81–85.

41. Шелудько Н. В. Моделювання та реформування пенсійної системи України / Н. В. Шелудько // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2019. – С 120– 128.

42. Шпинда А. Ю. Модернізація пенсійної системи в Україні: виклики та перспективи. / А. Ю. Шпинда // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2020. – С. 41–45.
43. Про загальнообов’язкове пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
44. Мартиненко Н. В. Соціально-економічні індикатори розвитку пенсійної системи України : державно-управлінські виміри. Теорія та практика державного управління. – 2022. – № 3 (58) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2022-3/doc/2/09.pdf>
45. Міністерство соціальної політики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.msp.gov.ua/>
46. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nssmc.gov.ua/ua>
47. Організація Об’єднаних Націй. Світовий довідник соціального захисту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.un.org/ru/development/desa/population/publications/pdf/social/WSD13_Full_RU.pdf
48. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
49. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>.
50. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондових ринків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nssmc.gov.ua>
51. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
52. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

53. Федерація профспілок України. Офіційний сайт.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fpu.ua/>